

Het Knapkoekmeisje

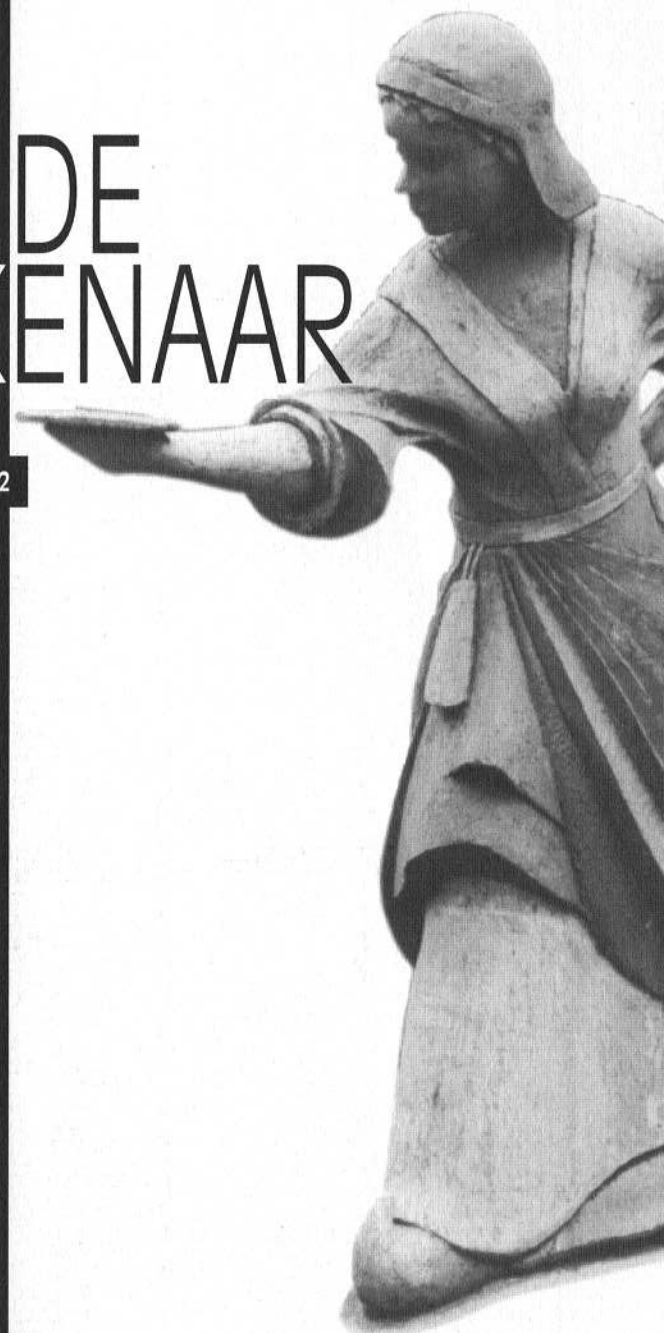
Op 26 juni 1988 werd in de tuin van het stedelijk museum (Museactron) het 1.20 m hoge beeld van 'Het Knapkoekmeisje' onthuld.

Dit fraai beeld is van de hand van de Maaseiker kuntenaar Jan Winkels, die het kunstwerk boetseerde uit zuivere Maaslandse klei.

Voor de uitbeelding van het knapkoekmeisje werd de kledij gekozen van een marketenster, een verwijzing naar de knapkoekverkoopster die, een tweehondertal jaren geleden, op de markten al roepend haar knapkoek trachtte te verkopen.

98 DE MAASEIKENAAR

3 MAANDELIJKS CONTACTBLAD
JAARGANG XXIX 1998 2

DE MAASEIKENAAR

INHOUDSOPGAVE

- 57. Ten geleide
- 58. Van wieg tot graf (deel 2)
- 71. De verruimde binnenstad Maaseik
- 76. Gertrudis van Nijvel in Maaseik
- 81. De schoolstrijd van Maaseik 1879
- 85. De familie Kellens en Maaseik
- 86. De Boerenkrijg in Maaseik, een randverschijnsel (deel 1)
- 93. De uiterste wilsbeschikking van Lucia Simons
- 96. Maaseikenaren publiceren
- 97. Naamsverandering van Bauten te Maaseik (1649) naar Bothe in Delbrück (ca. 1800)
- 98. Maaseiker spreekwoorden, zegswijzen en gezegden
- 99. Een en ander over treinen
- 100. Z.D.H. Prins Bart I en Jeugdprins Patrick I
- 101. Over de inkomsten van de pastorie van Heppeneert: een inventaris door Pastoor Coopmans (1793)
- 105. Lezers schrijven ons ..over Knapkoek
- 106. Maaslandse fotografen "in the picture" te Maaseik
- 108. De Wolkonijn
- 109. De stadsfeestzaal
- 112. Lezers schreven ons
- 113. Afscheid van Maaseik (poëzie)
- 115. Wist ge?

Omslag:

Foto: Roger Maes

Vormgeving: Ontwerpstudio Segers-Westhovens

Opmaak en druk: Drukkerij Tonnaer bv, Kelpen (NI)

"Dan dien je de weg rechts te nemen" wees ik de Nederlandse dame die anders nooit in Molenbeersel zou geraken.

"Maar, stond daar vroeger soms niet 't Heilig Hart?" wees ze met haar vinger terwijl ze me aankeek met ogen waarin je duidelijk kon lezen wie in Nederland de gemeenteraadsverkiezingen had verloren.

"Nee, dat was het standbeeld van Joris Helleputte" lachte ik.

"Helleputte" fluisterde ze ongelovig voor zich uit terwijl de rimpels op haar voorhoofd me duidelijk lieten verstaan dat ze niet meer van de jongste was.

"Ja! Een oud-vlaams minister... met een "Van Agt" signatuur" verduidelijkte ik.

"O" knikte ze geruststellend.

"Hij staat nu in het park in het zuiden van de stad."

"Het Zuiderpark?" vroeg ze aarzelend.

"Juist. Aan de maasbrug langs de ringlaan, waar nu de tennisvelden liggen en enkele klassen van de lagere school van de Kruisheren."

Dat laatste scheen haar gerust te stellen en met een "dankjewel" verdween ze richting Molenbeersel.

"Je hoeft momenteel maar een vinger in de lucht te steken, of ze maken een minister op slag nog heiliger dan de Paus" keek ik haar na.

Het is alleszins geen blijvertje. Ze hebben hier met die brave man al wat rondgezeuld, als je het mij vraagt.

Van de Bospoort naar de Eikerpoort en tenslotte naar de Hepperpoort. Al moet ik er onmiddellijk aan toevoegen dat dat "tenslotte" ook weer erg

betrekkelijk is, tenminste als je de laatste geruchten moet geloven.

Spreekt men soms niet van een immens winkelcentrum van een 20.000 vierkante meter oppervlakte dat daar zou worden aangelegd? En in één adem voegt men er aan de Bospoort nog een winkelruimte van om en nabij de 4000 vierkante meter aan toe.

Asjeblijft!

Ten geleide

de redactie 57

"Tegen dat laatste maken we geen bezwaar" zeiden de leden van Tennisclub Maaseik.

"Daar mogen ze gerust beginnen" sprak de voorzitter op harde toon terwijl hij, net als Helleputte dezelfde richting uitwees.

"Richting Molenbeersel dus"... "Maar liggen er daar soms ook geen tennisvelden?" vroeg ik me af.

Nu, wat er ook van zij, er zal nog heel wat water door de Maas vloeien eer het laatste woord hierover is gezegd, en er - volgens de Belgische maatstaven - geen vuiltje meer aan de lucht is.

...En laat degene die angst heeft maar gerust een kaars aansteken voor... het beeld van 't Heilig Hart.

De redactie.

Van wieg tot graf.

Gebruiken te Maaseik tijdens de periode 1900 tot ca. 1950 (vervolg)

58

Mathieu Daemen

2. Communie en Vormsel

Eerste communie

Tot in het jaar 1911 had de eerste communie plaats rond de leeftijd van twaalf jaar. Het kind moest immers de leeftijd der rede of "de jaren des onderscheids" hebben bereikt. De eerste communie werd beschouwd als een overgang naar het leven van de volwassenen. Na hun communie ging voor veel jongens en meisjes de schoolpoort definitief dicht. De wet op

Tot in 1911 had de eerste communie plaats op de leeftijd van 12 jaar.

de schoolplicht tot 14 jaar, gestemd in 1914, trad wegens de oorlogsomstandigheden pas in werking na 1918.

Velen vonden werk in de fabriek of op het land. Vóór de jaren twintig telde de pachthoeve Heerenlaak een tiental knechten en meiden.

Ieder had zijn specifieke taak. De ene zorgde voor de varkens; de andere was schaapherder; twee moesten de koeien melken, terwijl de overigen op het veld werkten. Ook op Klauwenhof, bij Leyen en bij Pernot, had men meerdere knechten en meiden in dienst. Meestal gaven jongeren de voorkeur aan kleinere boeren, die over het algemeen minder gierig waren. Het personeel mocht er met de huisgenoten aan tafel zitten. Aan de gevolgen van het zware werk voor de lichamelijke en geestelijke gezondheid werd geen aandacht geschonken.

In het boek "Dat bestond vroeger niet... getuigenissen over het dagelijkse leven in Limburg, 1900-1940" (Prov. Centrum voor Cultuur en Erfgoed, 1994) leest men verhalen, die voor jongelui van nu science fiction lijken. Veelal ging het hulpje inwonen bij de boer. Het was hard labeur van zes uur 's morgens tot zes uur 's avonds. Meestal sliep een stalknecht bij de dieren in de stal.

Om goede manieren te leren, en ook om iets meer te verdienen, trokken veel meisjes naar de stad om er huishoudelijk werk te verrichten bij rijke lui. Een van hen was Lotje Linssen, dochter uit een groot boerengezin in Aldeneik. Het ongeletterde, doch pieterse meisje, vond werk in hotel "Le Vénétien" in Luik. Dit voorval dateert uit de tweede helft van de vorige eeuw. Van glazenpoelster wist zij spoedig op te klimmen tot "maitre d'hôtel" om uiteindelijk eigenares te worden van de gerenommeerde zaak. Later keerde zij naar haar roots terug om er, rechtover de ingang van de kerk, het 'Hof', een villa met negen slaapkamers te bouwen, waarrond een mooi park werd aangelegd. Zij bleef er wonen tot aan

haar dood in 1923. Thans baat de familie Van Dinter-Van Haelst er het hotel "Aldeneikerhof" uit.

Uit de collectie van Monique Van der Donck

Doch keren wij terug naar ons onderwerp. De eerste communie, op twaalfjarige leeftijd, was in vele opzichten, net als het huwelijk, een openbare vertoning ten overstaan van de hele gemeenschap. Men had er jaren naartoe geleefd. De hele familie was volledig in het nieuw gekleed. De communicant kreeg, meestal voor het eerst, een maatpak van bij de kleermaker. In een zwart pak, een bolhoed op het hoofd, een witte strik om de arm, hoge schoenen met rijgveters aan de voeten en een zakhorloge met ketting, zagen de jongelui eruit als mini-volwassenen.

De meisjes leken kleine bruidjes. Zij waren allemaal in het wit gekleed, in een jurk van mousseline, en met sluijer.

In 1911 besloot paus Pius X bij decreet, de eerste communie te verplaatsen naar de leeftijd van zeven jaar, zoals wij dat nu nog kennen.

Tegenstanders van het pauselijk decreet vreesden dat, door de verlaging van de leeftijd, de rol als afspiegeling van het huwelijk geringer zou worden. Het zou belachelijk zijn een kind van zeven jaar

dezelfde cadeau te geven als een twaalfjarige. Hiermee ging men voorbij aan de hele commercie die rondom het rituele gebeuren was ontstaan. Waarschijnlijk hoopte de paus dat door zijn beslissing, de viering van de eerste communie tot minder profaan vertoon zou leiden.

Commercialisering van kerkelijke gebeurtenissen blijkt dus toch geen uitvinding te zijn van deze tijd.

Gaby Van der Donck t.g.v. haar Communie in 1911. Uit de collectie van Monique Van der Donck.

Eerste Communie Jacqueline Reulens in 1942.

De eerste communie zou dus plaats hebben op zeven jaar; de tweede, of plechtige communie, op de leeftijd van twaalf jaar. De dag dat hun kind voor het eerst er H. Tafel naderde was voor de ouders een bijzondere dag.

De voorbereiding was gewoonlijk in handen van de kloosterzusters en de leerkrachten van het eerste leerjaar. Er werd intens geoefend om de kleinen vertrouwd te maken met het lange stilzitten, het leren biechten en gewoon

59

worden aan de handelingen van de mis. Indien bleek dat het toekomstige communicantje niet voldoende rijpheid bezat, werd de eerste communie met een jaar uitgesteld, hetgeen als een vernedering werd aan gevoeld door ouders en kind.

Uit mijn gesprekken met oudere Maaseikenaren blijkt dat de herinnering aan de eerste communie bij de meesten van hen vervaagd is.

Jongens droegen een matrozenpakje of een kostuumpje met korte broek en kniekousen. Ook sommige meisjes droegen een matrozenpakje of een "col marin" (matrozenkraag), terwijl anderen in het wit gekleed waren met een kroontje op het hoofd.

60 De feestviering verliep eerder sober. Het aantal genodigden bleef meestal beperkt tot de grootouders, en peter en meter. De geschenken bestonden grotendeels uit religieuze voorwerpen: een rozenkrans, een wijwatervaatje, een kruisje. Van peter en meter mocht men ook een centje verwachten. Zeer gegeerd bij de meisjes waren een armbandje en een ringetje.

Plechtige Communie

In tegenstelling tot de eerste communie staat de plechtige communie als het ware in het geheugen gegrift. Op de knieën gezeten, op harde lage bankjes vooraan in de kerk, kregen de jongens en meisjes catechismusonderricht. Dat vervelend gevoel, dat op de duur ondraaglijk werd en het stilzitten haast onmogelijk maakte, zal waarschijnlijk nooit meer volledig verdwijnen. De voorbereiding duurde minstens twee jaar en had plaats twee tot drie dagen in de week, na de mis van zeven uur. Op de aanwezigheid werd streng toegezien. Pastoor Segers van Aldeneik kende geen genade. Hij verplichtte de jonge Aldeneikenaren ook de mis bij te wonen. Voor de kinderen van Wurfeld, Gremelslo en 't Ven was het een hele karwei. De 84-jarige Frits Goyens uit Wurfeld weet

ervan mee te spreken. Om te voorkomen dat de volgende generaties hetzelfde leed zouden moeten doormaan, heeft hij later mee geijverd om van Wurfeld een zelfstandige parochie te maken. De inwoners van Gremelslo kwamen op de klompen langs onverlichte slijkerige wegen langs de "Nieuwe Hof", staken de Weertersteenweg over om de Vennerweg te volgen tot aan Vennerhof. Vandaar volgden zij het voetpad dat dwars door de velden liep tot aan Pierre Voets. Via de Javanastraat bereikten zij tenslotte, meestal met natte voeten, de parochiekerk. Gelukkig was er de pastoorsmeid die de natte sokken verzamelde en bij de warme kachel te drogen hing.

Miel Theelen herinnert zich hoe een klasgenoot uit Gremelslo zo vermetel was op zekere dag de catechismusles te verzuimen. Na de mis stapte de strenge maar ingoede herder, indachtig het schriftwoord: "De ijver voor Gods huis zal mij verteren", stante pede op zijn krakkemikkige fiets model '14-'18 (zonder ketting). Zonder omwegen werden de ouders verzocht te verklaren waarom zoonlief zo vermetel was geweest niet tegenwoordig te zijn in de les.

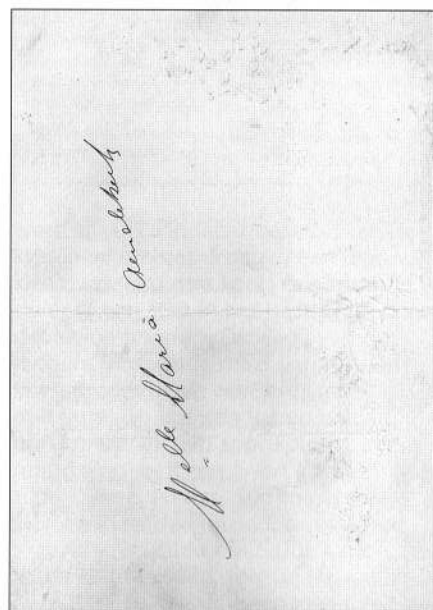
Alvorens tot de plechtige communie te worden toegelaten, onderwierp dezelfde pastoor Segers zijn pupillen aan een strenge ondervraging. Eén voor één werden zij in de sacristie geroepen, waar hun kennis omtrent de catechismus en de voornaamste gebeden werd getest. De ouders, die zich meestal niet bekommerden om het schoolgebeuren, zaten hun kinderen wekenlang achter de veren. Op vele plaatsen was er eertijds aan de plechtige communie een prijskamp verbonden. De uitslag was bepalend voor de plaatsaanduiding in de kerk, en dus werd er een erezaak van gemaakt. In sommige parochies werden de communicanten ingedeeld in twee groepen, naargelang zij dichtbij of ver van de kerk woonden. Bij loting werd er een "dichte" met een "verre" gepaard,

zonder onderscheid van stand, hetgeen wel eens tot onenigheid aanleiding gaf. Hoofddoel was aan de veraf wonenden een gelegenheidstehuis nabij de kerk te geven. Na de communiemis ging de familie "op de koffie" bij de dichtst bijwonende (men had sedert twaalf uur 's nachts niets meer gegeten of gedronken). Na het lof, of 's avonds, was het de beurt aan de andere familie om uit te nodigen. In Maaseik kwam het "paren" enkel voor in de parochie Aldeneik. De communicanten mochten er zelf hun partner kiezen. De ouders, zoals ook Miel Theelen die met Leo Paumen een paar vormde, zullen zich hun partner nog wel herinneren. Meestal werden de toen gelegde contacten nog lang onderhouden.

In de hoofdkerk had de plechtige communie plaats de eerste zondag van mei; in Aldeneik met Beloken Pasen en in Heppeneert eveneens de eerste zondag van mei. Gegoeede burgers gingen die dag naar de kerk met de koets of met een huurauto. In Maaseik bestond de

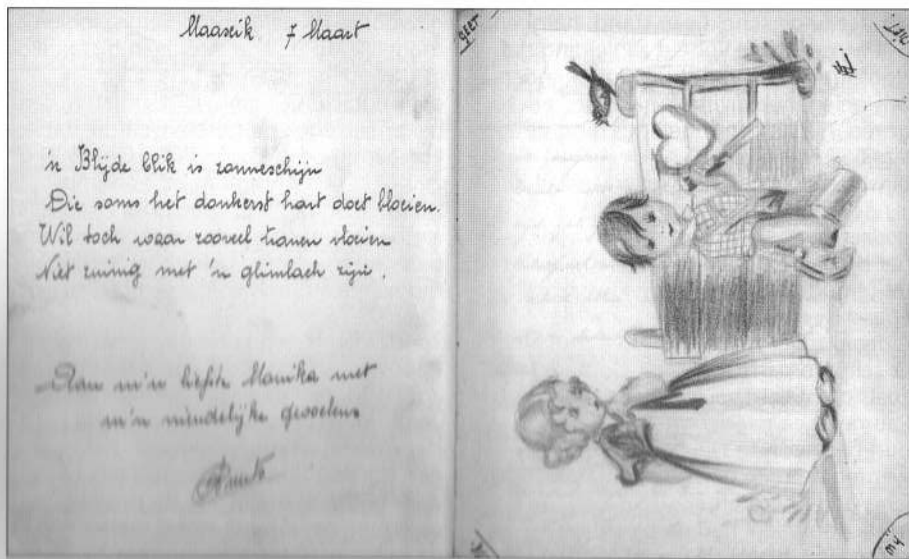
gewoonte na de communiemis, indien mogelijk, op de koffie te gaan bij familie in de nabijheid van de kerk. De communicantjes gingen "zich laten zien" bij familieleden en bureu, gebruik dat een aardig centje opleverde. Om 9.30 u. was iedereen present in de hoogmis. Daarna kon het feest beginnen. Aan tafel zat de feesteling op de ereplaats, tussen peter en meter, die beiden voor een mooi cadeau hadden gezorgd.

Tot de meest voorkomende geschenken hoorden: een horloge, een halstekken of armband, een missaal, een paternoster, een tinnen schotel, een poëziealbum. Het missaal werd traditioneel geschonken door de grootouders of door peter en meter. De dag van de plechtige communie stond men volop in de belangstelling. Veel jongens herinneren zich nog dat zij op die dag voor het eerst in het openbaar mochten roken. Albert Gielen mocht eens aan vaders pijp trekken. "Als je later groot bent krijg je er ook een", klonk het

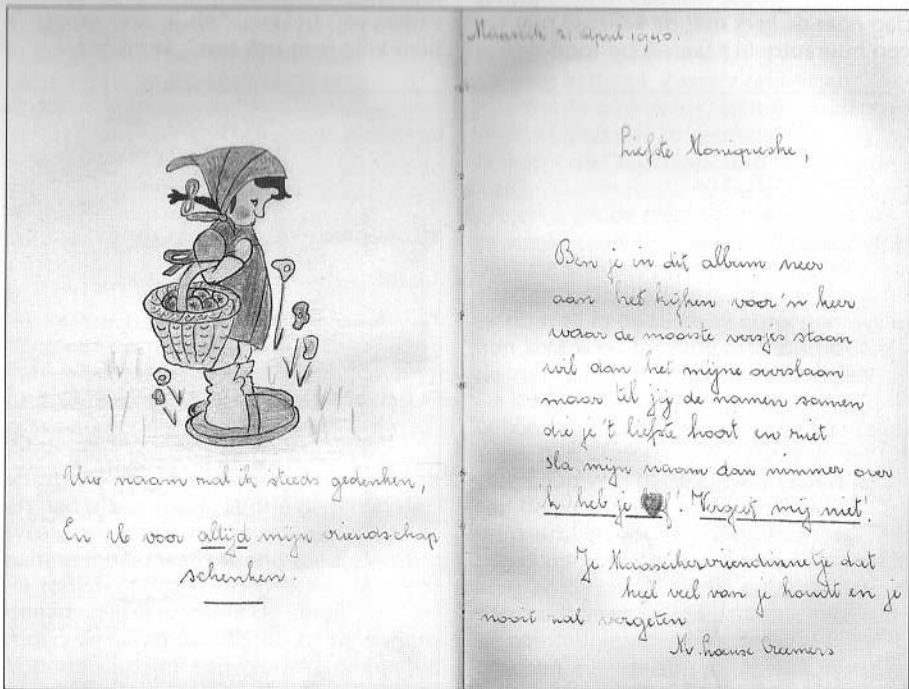

Uit de collectie van Isabelle Kraewinkels

Uit de poëzie van Monique Van der Donck.

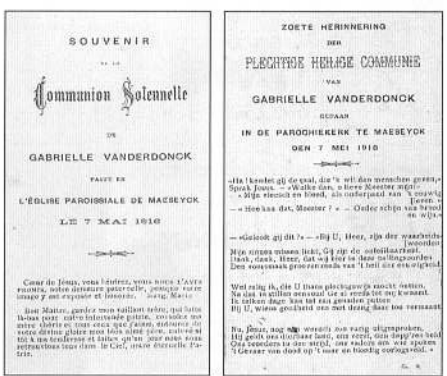
Uit de poëzie van Monique Van der Donck.

plechtig. Een enorme hoestbui van Albert onderbrak het gesprek. De beloofde pijp zou niet zo vlug op Alberts latere verlanglijstje voorkomen. In de namiddag werden de communicanten in het lof verwacht waar de hernieuwing der doopbeloften plaats had en de toewijding aan Onze Lieve Vrouw. In tegenstelling tot de eerste communie,

Hernieuwing der doopbeloften

Herzegheids voor m'n vader - o mijn
aankondigende volghmaker - kom ik - en
denen schouwen zag mijner plechtige
communie - de kloofen van m'n soepel
vernieuwen - Opnieuw dus vernoot
ik aan den dunn - bij alleen, Meer,
niet mijn koning - te alleen wil ik die
men - ik vernoot aan de pompelieren
der dunn - Weg met alle waldheden, alle
valche vernooten, alle valche herstellin
gen der wereld - Verne genade, Meer,
sine helde mijn my volboense - ik ver
moek aan de werken der dunn - dat
wil zeggen - aan alle monnen - lieve
sterren dan een wonderd mijnndig
te bedrijven - Verne helige net kwal
voortaan - de enige regel van m in
gedrag verken - ik maal de m' feren -
met de hulpe vier genade - zonder te
aardteel der menschen te verken -
moet maal ik my over ee - mag over de
te. Verne schamen - Verne deze Verne
dige voornemen, opdat ik er aan ge
trauw blije - dat m'n laatste, m'k.
staan.

werd er veel aandacht besteed aan de kledij. De meisjes droegen een lang wit kleed, versierd met kant, een kroontje en sluier of een strik in het haar. Het waren net kleine bruiden. De kledij van de jongens vertoonde meer variatie. De enen droegen een donkere lange broek met jasje, de anderen waren beeldig in hun kniebroek met sportkousen, een matrozenpak of een zwart kostuum met zijden revers en das. Sommigen die er pico bello wilden uitzien, zoals Albert Kraewinkels, zaten om 5 uur 's morgens reeds in de kappersstoel bij Deupoor, om even later zo fier als een pauw, met een prachtige krullenkop naar buiten te

Plechtige Communie Mathieu Kraewinkels in 1920 (foto: I. Kraewinkels)

komen. De voorwaarden om waardig te communiceren waren eertijds zeer streng. Zo mocht men, zoals reeds gezegd, sedert middernacht niets gegeten of gedronken hebben.

Plechtige Communie Gusta Claessens -
1921 (foto: M. Hendrickx)

Plechtige Communie Jo Op de Kamp -
1923 (foto: J. Op de Kamp)

Uit de verzameling van Isabelle Kraewinkels

Foto Plechtige Communie Francis en Marita Van der Donck - 1937.
De tekst van het prentje is van de hand van hun heeroom kannunik Van der Donck.
Uit de collectie van Monique Van der Donck.

Een klasgenoot van Albert Kraewinkels, vol spanning voor hetgeen te gebeuren stond en verlangend naar al dat lekkers dat moeder op tafel zou toveren, kon de slaap niet vatten. Voorzichtig ging hij naar beneden. Bij het zien van die heerlijke spijzen waren plots alle goede voornemens verdwenen, en verdween meteen ook een flinke hap uit de "aoftevlaai". In de vroege ochtend, geconfronteerd met het naakte feit, raakte moeder in paniek. Spoedig bracht zij de deken op de hoogte. Wat gevreesd werd geschiedde. Er mocht aan de kerkelijke voorschriften niet getornd worden. Gevolg: de knaap mocht wel plaats nemen tussen zijn klasgenoten, maar zijn plechtige communie werd met een jaar uitgesteld.

De dag na de plechtige communie hadden de communicanten geen school. In sommige families werden de burens op de koffie uitgenodigd. Anderen bouwden een kinderfeestje voor vrienden, nichten en neven. In Reppel, zo vertelde ons pastoor Steensels, parochiepriester in Wurfeld, was het gebruikelijk dat de communicanten bij elkaar op bezoek gingen. Overal werden zij getrakteerd op een borrel en een sigaartje. Wat toen op jeugdige leeftijd werd aangemoedigd, wordt thans met strenge wetten bestreden. Wat zou het een heerlijke tijd geweest zijn voor de inrichters van de Formule 1-wedstrijden in Zolder en Francorchamps!

3. Vormsel

Bij het einde van de kinderjaren, op de drempel naar volwassenheid, is er het sacrament van het vormsel. Het verleent de jeugdige bijzondere gaven van de H.Geest om het werkelijke leven dat hem als christen te wachten staat, aan te kunnen. Zo werd van oudsher geleerd. Na de plechtige communie en het vormsel, werden de jongens en meisjes in staat geacht hun eigen verantwoordelijkheid te dragen voor hun christelijk leven. Toch miste het vormsel de glans van een groot sacrament. Het werd veeleer beschouwd als een verlengstuk van de als meer gewichtig aanzien plechtige communie.

66

Vaak werden er vier tot vijfhonderd kinderen van verschillende parochies in de dekenale kerk gevormd, en dit op een willekeurige dag in de week. De plechtigheid had plaats zonder ouders en parochiegemeenschap. Er ging geen grote voorbereiding aan vooraf. Vaak bleef deze beperkt tot enige uitleg over het ceremonieel en het aanleren van het Veni Creator. Wel ging er een zekere waardigheid uit van het gebeuren. Het was immers de bisschop zelf die kwam vormen.

Hoe eigenaardig het ook mag klinken: weinig ouderen herinneren zich nog wanneer zij gevormd werden. Het lijkt wel een "vergeten sacrament". Toch was het een hele gebeurtenis voor vele kinderen uit de omliggende dorpen, die nog nooit in Maaseik waren geweest. Sommige groepen kwamen te voet, andere met de tram. Elke parochie was vergezeld van een eigen vormpeter en -meter. Dezen werden gekozen uit de meer welstellende klassen. De uitverkorenen vonden het een hele eer. Na de plechtigheid trakteerden zij hun vormelingen in een of andere zaal met koffie en gebak. Dit gebruik vond enkel plaats in de gehuchten van Maaseik.

Albert Gielen vertelt: "De traktatie voor

de vormelingen van Heppeneert had plaats in de patisserie Konings in de Bosstraat en gebeurde door pastoor Poukens. Nadat wij ons buikje rond gegeten hadden, werden wij met de auto van Mathieu Raedschelders uit de Eikerstraat naar huis gereden. Thuis gekomen moest het zondagspak geruild worden voor de werkkledij, en zaten wij weer tussen de koeien en de varkens. Dat was de originele "traktatie", op zijn Heppeneerts".

In Aldeneik, zo herinnert Miel Theelen zich, viel de eer meestal te beurt aan een herenboer en de echtgenote van een lid van de kerkfabriek. In de parochiezaal nodigden zij de jongens en de meisjes uit plaats te nemen aan een tafel, rijkelijk voorzien van krentenbrood, vlaai en chocolademelk.

Twee Elenaren: mevrouw Alice Simons-Broens en de heer Silvester Colson, die op onze oproep reageerden, herinneren zich nog de dag van hun vormsel midden de jaren dertig. Zij kwamen met de tram naar Maaseik. De traktatie door de toenmalige burgemeester, baron Powis de Ten Bossche en zijn echtgenote, had plaats in de Fratersschool in de Bleumerstraat. Het gebruik van traktaten gaat zeer ver terug in de tijd. Tot in het begin van deze eeuw organiseerden sommige pastoors een ontspanningsbijeenkomst. Zij vergastten de vormelingen op een versnapering die bekostigd werd door vrijgevege parochianen. Op deze manier zouden de jongeren aan hun vormsel een even goede herinnering bewaren als aan hun eerste communie. 't Moet zijn dat sommige traktaties op echte smulpartijen uitliepen, zó erg, dat kardinaal Mercier in 1908 er zich mee ging moeien. Een maaltijd van drie gangen moest voortaan ruimschoots volstaan.

Opdat de groep groot genoeg zou zijn had het vormsel meestal plaats om de twee of drie jaar en alleszins nadat men

zijn plechtige communie had gedaan. De leeftijdsituatie was dus, behoudens enkele uitzonderingen, tussen 12 en 14 jaar. 's Morgens waren de vormelingen naar de mis en te communie geweest in hun eigen parochiekerk. Al de aanwezigen werden zó aangegrepen door de grootsheid van het gebeuren, dat er gedurende de hele plechtigheid absolute stilte heerste. De begeleiders hadden hun discipelen vooraf goed op het hart gedrukt, dat de kerk tijdens de plechtigheid niet mocht verlaten worden. Voor velen, die reeds een flinke voetmars achter de rug hadden, was dat niet zo een eenvoudige opdracht. Eén voor één, een kaartje waarop hun voornaam geschreven stond tussen de gevouwen handen, schoven de vormelingen in een lange rij naar voor. De bisschop las de voornaam luidop,

LUDOVICUS - JOSEPHUS KERKHOFS

Episcopus Leodensis

Photo Célis.

Edit. : Ern. Thill.

waarna hij met chrisma een kruisje op het voorhoofd tekende en een tik op de wang gaf, terwijl de vormpeter of -meter de hand op de schouders van de vormeling legde. Waarvoor oudere belhamels de jonge vormelingen zo nadrukkelijk gewaarschuwd hadden en waarvoor er behoorlijk gevreesd werd, bleek achteraf nogal mee te vallen. Iedere vormeling ontving een prentje met op de voorzijde de afbeelding van de bisschop en op de keerzijde een gebed. Er was plaats voorzien voor het invullen van de naam en de datum waarop de plechtigheid plaats had. Alhoewel het de bedoeling was zich de gebeurtenis blijvend te herinneren, zullen velen, jaren later, in een nostalgische bui, naar dit kleinood uit hun kinderjaren, tevergeefs hebben gezocht.

67

GEBED

voor onzen Hoogerwaardigen Bisschop.

HEEER JESUS, Opperste Herder, ware Herder en Bisschop onzer zielen, geef aan onzen Hoogwaardigen Bisschop, de gratien en deugden die Hem noodig zijn voor zijne en onze zaligheid. Vervul Hem met uwen Heiligen Geest, zoo als Gij den H. Lambertus en de andere Heilige Bisschoppen van ons land daarmee vervuld hebt. Vergun Hem ijver, liefde, wijsheid, sterkte en standvastigheid; geef Hem den geest des gebeds, een meedogend hart en liefde voor de armen. Maak Hem eenen Herder volgens uw hart, naarstig in al zijne plichten. Verleen Hem getrouwe medewerkers, die Hem behulpzaam zijn om ons te geleiden, opdat Hij met hen en met geheel zijne kudde kome tot de eeuwige zaligheid door de verdiensten van Uw heilig lijden en dood. Amen.

Wij verleen 50 dagen aflaat aan de geloovigen die bovenstaand gebed tot onze intentie opzeggen.

Jaagueliane Hoensels
werd gevormd te *Maaseik*
den *18 Juli* 1945.

+ Louis Jozef
Bisschop van Leuven

Er was veel volk op de been wanneer de bisschop te Maaseik in het trein- of tramstation toekwam. Tussen bevestigde huizen en een haag van toeschouwers - vooral moeders met kleine kinderen - en vergezeld van een groot aantal gezagsdragers uit Maaseik en omliggende gemeenten, begaf de prelaat zich te voet of in een koets naar de dekenij.

Iedere moeder voelde zich gelukkig wanneer de bisschop zich voorover boog, om haar kindje een kruisje op het voorhoofd te drukken. Zo ook moeder Geelen. Minder gelukkig was zij met de spontane opmerking van haar spruit: "Ma, ik heb geen nat kruisje gekregen". Jaakske, die gewoon was iedere avond bij het slapen gaan van zijn moeder een kruisje met wijwater te krijgen, voelde zich duidelijk tekort gedaan.

In de afleveringen nos 41 en 42 d.d. 11 en 18 oktober 1903, bracht het weekblad "Maas en Kempenbode" een indrukwekkend relaas van de ontvangst van Mgr. Rutten, geboren Geistingenaar, dat wij U, lezer, niet willen onthouden.

Vormsel

"Dinsdag, 13 oktober zal de Hoogerw. Bisschop van Luik, Mgr. Rutten, het H. Vormsel toedienen te Maeseck, aan de kinderen der stad en het Dekenaat; een voor Monseigneur heuglijke en blijde dag, die hem herinnert aan den 13den oktober van het jaar 1853, waarop hij zelve, juist vijftig jaren geleden, in dezelfde kerk waar hij nu als Bisschop optreedt, het H. Vormsel mocht ontvangen uit de handen van Mgr. Montpellier. Daags te voren zal Mgr. Rutten in Maeseck aankomen met den tram-trein van 6 ure."

Op 18 oktober bracht het weekblad volgend verslag over het bezoek van de bisschop aan Maaseik.

"Onze innig geliefde Bisschop bracht Maandag zijn eerste officieel bezoek aan onze stad. Des avonds werd de Bisschop aan de tramstation afgehaald door de

geestelijkheid, een aantal voorname ingezetenen onzer stad en het muziek van het Patronaat.

De bevolking had haren eerbied willen betuigen door het inrichten van eenen lichtstoet en het versieren der gevels met de nationale vlag.

... Zonder plaats te willen nemen in het prachtrijtuig, door den heer ridder Powis de Ten Bossche bereidwillig te zijnen dienste gesteld, stapte Monseigneur onophoudelijk zegenend door de dichte haag toegestroomde landgenoten. Men bereikte de dekenij, alwaar de muziekmaatschappijen de Concordia en de Maasgalm Mgr. Rutten met ene flinke serenade vereerden.

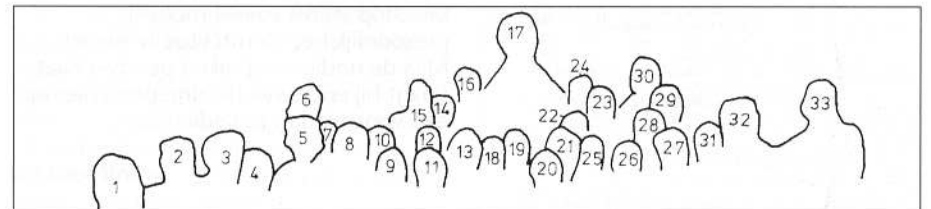
Des anderendaags had in de hoofdkerk het H. Vormsel plaats der kinderen van het dekenaat. De kerk was te dier gelegenheid versierd, want het gold niet alleen het feest des Vormsels maar ook de herdenking van den dag, juist vijftig jaren geleden, waarop de huidige Bisschop in dezelfde kerk het Vormsel ontving.

Het dochtertje van den heer Louis Driessen las bij de afhaling ter dekenij van den Bisschop, eene schoone toespraak. Monseigneur was zichtbaar bewogen en hield eene rede tot de vormelingen over de gaven van den H. Geest en de verplichtingen van ieder Christen mensch. Vergeten wij niet te melden dat de sympathieke schepen der stad, M. notaris Lemmens, en de achtbare dame van den heer A. Heiligers, als Peter en Meter bij het Vormsel optraden."

Gedurende vele jaren was er op de bovenverdieping van de dekenij een kamer gereserveerd voor de bisschop. Daar kon hij overnachten wanneer hij in Maaseik verbleef. Zijn dienaar, die hem steeds vergezelde en als bagagedrager fungeerde, was stilaan een vertrouwd figuur geworden in Maaseik. In zijn vrije tijd kon men hem regelmatig, samen met koster Jean Vancleef, aantreffen bij Jef van Jaan, bij een stevige pint. Hij werd er als vriend des huizes ontvangen. Later zou hij tot privé-chauffeur van de bisschop bevorderd worden.

Het jongenskoor van Frater Florent ter gelegenheid van het vormsel op 13 juli 1942. Deze foto werd genomen voor de dekenij. (foto: mevr. Vancleef-Schoofs)

1. Henri Klerkx, 2. Frans Klerkx, 3. Jef Wijnen, 4. Theo Severijns, 5. Henri Peustjens, 6. kapelaan Peeters, 7. Juul Vancleef, 8. Henri Ceresa, 9. Addy Grutman, 10. Paul Grutman, 11. Jean Severijns, 12. Henri Vandenheuvel, 13. Mathieu Deluyker, 14. Robert Indekeu, 15. Jos Daniëls, 16. Bie Daniëls, 17. Monseigneur Kerckhofs, 18. Rik Theuwissen, 19. Jef Cremers, 20. Chrétien Fabry, 21. André Paumen, 22., 23. Louis Golsteyn, 24. Gaspar Cornips, 25. Gielen, 26. Jaak Van Dinter, 27. Willy Coonen, 28. Jaak Schoofs, 29. Luc Brouns, 30. Theo Smeets, 31. Fons Verrezen, 32. Jean Vankerkom, 33. Frater Florent.

Nadat Limburg een zelfstandig bisdom was geworden, met Mgr. Heuschen als eerste bisschop, had het vormsel jaarlijks plaats. Van dan af mochten ook de vicarissen en de dekens het sacrament toedienen. Nieuw was ook dat iedere vormeling vergezeld was van zijn

dooppeter en -meter. Stilaan werd deze taak overgenomen door de ouders of familieleden.

De laatste tijd geraakt het gebruik stilaan in voege het vormsel uit te stellen tot op latere leeftijd. Onder de benaming "de lange weg gaan", wil men af van het

panden extra ondersteunen zowel financieel als administratief.

B) Nieuwbouw in het centrum.

Nieuwe woongelegenheden moeten in de nabijheid van het centrum gecreëerd worden door inbreiding. Aangezien de bouwruimte schaars is moeten de kavels een beperkte oppervlakte innemen. De open restgebieden in het centrum die in aanmerking komen voor bebouwing zijn: (schets 1)

- Stationsomgeving / BPA Leemhoek
- Dekeskamp (voetbalterrein)
- Terrein De Lijn (gedeeltelijk, verlengde Kol. Aertsplein)
- Randzone zuidelijke stadswallen
- Achterliggend gebied Slachthuisstraat / Schaapsweide.
- De hoek Bosmolenlaan / Acht-Meilaan.
- Verlengde van de Sportlaan (in de bouwfase).

Bij herverkavelen van diepe percelen kan er nieuwe ruimte voor woningen gecreëerd worden.

C) Woonkwaliteit verbeteren door een groen openbaar domein.

De vergroening van het stedelijk openbaar domein is belangrijk om het woon- en verblijfscomfort te verhogen. Het is een sterke peiler van een stadsvernieuwingsbeleid. Er wordt voorgesteld de stedelijke hoofdasen een laan - kwaliteit te geven en te voorzien van groen. (schets 1) (Maastrichtersteenweg, K. Albertlaan, Acht Meilaan, Venlosesteenweg, Van Eycklaan)

De zone tussen de Maas en de Ringlaan moet opgewaarderd worden. Een promenade langs de maas en groene ringstructuur behoort tot de mogelijkheden.

Het herstellen van de oude stadswalstructuur (Kol. Aertsplein, Bospoort, Philipslaan, Mgr. Koningsstraat) moet ruimtelijk - visueel als wal herkenbaar zijn. Een combinatie met laanbeplanting is aangewezen. In de walstructuur moet er gekozen worden voor behoud van enkele open pleinen (Kol. Aertsplein, de zuidelijke stadswallen, Mgr. Koningsplein(nog te ontwikkelen) Het poorteffect van de Bospoort moet nader bekeken worden.

De Bosbeek vormt een voorname schakel in de groenstructuur van het centrum. Groene rustpunten op de snijpunten met de doorsteken en een voetpad / fietspad langs de beek moeten nog onderzocht worden.

2) Handel en toerisme.

Maaseik is een regionaal koopcentrum waar zowel dagdagelijkse boodschappen naast shoppingactiviteiten plaats vinden. De aantrekkingskracht is niet sterk

genoeg om als regionale shopping-stad te fungeren.

De handelsactiviteit in Maaseik situeert zich hoofdzakelijk op de oost - westas Bospoort, Markt, Bleumerpoort. Goede pleinen, straten en open ruimten hebben een invloed op het winkelgedrag. De hoofdstraten en knooppunten kunnen nog veel aan kwaliteit winnen. Herinrichting is dan ook prioritair. Het Kol.Aertsplein mag een meer gesloten pleinfunctie krijgen. Dit kan gerealiseerd worden door nieuwe bouwkundige wanden in te planten. Meerdere ontwerpen zijn in bespreking.

Het commercieel plan voor Maaseik "Werk aan de winkel" doet voorstellen om de handel in Maaseik te versterken. Het hoofdoel is tweeledig:
-herovering van de positie als winkel en horecacentrum voor de eigen bevolking.
-verovering van een positie als shoppingcentrum voor kooptoeerisme binnen een straal van 25 / 35 km.

Beleidsvoorstellen die betrekking hebben op de ruimtelijke structuur van Maaseik zijn:

- Uitbreiding en verbreding van het winkelapparaat.
- De belangrijkste ontwikkelingen moeten plaatsvinden op de oost - westas (omgeving Kol. Aertsplein - Bleumerpoort).
- Er is behoefte aan een of meer trekkers(grote winkels) aan de Bospoort / Kol. Aertsplein en de Bleumerpoort.
- De ontwikkeling van een groot-verkoopoppervlakte / distributiezone.
- Als locatie komt het terrein MAB / Maastrichtersteenweg in aanmerking.
- De ontwikkeling moet door strikte voorwaarden geregeld worden en de ontwikkeling mag niet ten koste gaan van de handelsactiviteiten in het centrum.

- Een goed georganiseerd parkeerbeleid. Zo dicht mogelijk bij het centrum en niet storend voor de leefomgeving .
- Verbeteren van de kwaliteit van de openbare ruimten (bestrating, groen, kunst).

Het toerisme moet ondersteund worden en de animatieactiviteiten moeten afgestemd worden op de bewoonbaarheid van de binnenstad.

Horeca - ontwikkeling moet geregeld worden via een selectief vergunnings- en exploitatiebeleid.

3) Voorzieningen: sport en cultuur, stadsdiensten, scholen.

De functie als regionaal voorzieningscentrum moet behouden blijven.

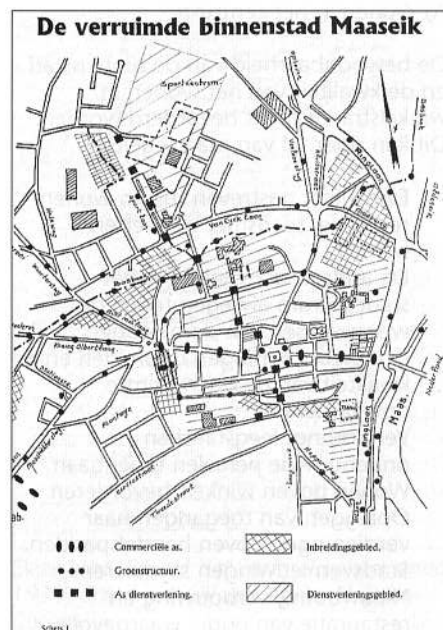
De huidige voorzieningen liggen op de noord - zuidas die loopt van het sportcentrum tot de Eerstestraat. Bij herlocalisatie moet er getracht worden deze as te versterken.(schets 1)

4)Verkeer.

A) Verkeerscirculatie.

De huidige structuur van het wegennet in en rondom de kern van Maaseik heeft een negatieve invloed. Het belemmert de verkeersdoorstroming en de leefbaarheid binnen de kern. Dit levert relatief veel verkeer op binnen het centrumgebied.

Het centrum binnen de wallen heeft zich in de loop der jaren verder naar buiten uitgebreid. Hierdoor is een groter centrumgebied ontstaan dat ook als dusdanig dient ingericht te worden. Het inrichten van nieuwe poorten (ronde punten) zal het vergrote centrumgebied afbakenen en het verkeer rondleiden.

Een optimaler gebruik van de Ringlaan samen met het hoofdwegennet (Koning Albertlaan, Acht Meilaan, Maastrichtersteenweg, Burgemeester Philipslaan, Van Eycklaan, Venlosesteenweg) kan de belangrijkste verkeersstromen regelen. Zij vormen de hoofdontsluitingsstructuur. Op meerdere knooppunten worden ronde punten ingeplant die het verkeer soepel laten verlopen rond het centrum.

De ronde punten worden voorzien aan: (schets 2)

- Rijkswachtkazerne.
- Stationsplein / Koning Albertlaan.
- Bosmolenlaan / Acht Meilaan / Van Eycklaan.
- Bospoort.

Het kruispunt Van Eycklaan / Venlosesteenweg zal volledig heringericht worden.

De Maasweg zal in een eerste fase afgesloten worden aan de Ringlaan.

Hierdoor kan het gebied Dekeskamp(voetbalterrein) volledig als woongebied ontwikkeld worden.

De ontdubbeling van de ringlaan is verkeerstechnisch mogelijk. Hierdoor ontstaat er een zone voor doorgaand verkeer aan de buitenzijde en een zone voor lokaal verkeer aan de binnenzijde van de ringlaan. Zo kan er een verbinding gemaakt worden voor plaatselijk verkeer tussen de Kluisstraat en de Bleumerpoort waar de wegen vanuit het centrum op aansluiten (Harlindisstraat / Maasweg / ziekenhuis / Sionstraat) Een gedeelte van de vrijgekomen ruimte van de ring kan ingericht worden als parkeerplaats. Bij de realisatie is de goedkeuring van meerdere instanties noodzakelijk.

Het centrum van Maaseik moet veilig en direct bereikbaar zijn voor fietser en voetganger.

Dit kan gerealiseerd worden door een aantal doorsteken te maken tussen het centrum en de rand (schets 2).

- Van Eycklaan / Philipslaan (omgeving sporthal KTA)
- Eerstestraat / Tweedestraat (langs perceel Interelectra)
- Eerstestraat / Wal / Boomgaardstraat(via terrein Ursulinen).
- Verbinding Mgr Koningsstraat / Aldeneik (via Dekeskamp-Renkoven).
- Verbinding Eerstestraat / Kol Aertsplein (via weide Ursulinen en terrein De Lijn)

Een voetgangers- en fietsverbinding langs de Bosbeek (Weertersteenweg - Venlosesteenweg) behoort tot de mogelijkheden. De verbinding kan een geheel vormen met de groenstructuur langs de Bosbeek. De praktische realisatie moet nog onderzocht worden.

Door de herinrichting van de wegen moet het autogebruik ontmoedigd

worden ten voordele van de fietser en de voetganger. De rijsnelheden en het verkeersgedrag binnen het vergrote centrumgebied dienen gewijzigd te worden. Aanpassingen aan het profiel van de rijweg vanaf de knooppunten naar het centrum toe zijn noodzakelijk. Door een aangepast profiel van de rijweg krijgt de automobilist het gevoel dat hij in het centrum is met als gevolg dat hij zal vertragen.

In het centrum moet een verkeerscirculatieplan het verkeer vlotter laten verlopen. Sommige straten krijgen eenrichtingsverkeer(schets 2).

B) Parkeren(schets 2)

Het parkeerbeleid is een cruciaal instrument om de beoogde doelstellingen te bereiken. Er moeten verschillende parkeerregimes worden ontwikkeld.

- Bewonersparkeren is essentieel.
- Bezoekers parkeren in betalend kortparkeerzones op wandelafstand van het commercieel centrum.
- Langparkeren wordt gratis op grotere loopafstand.
- Schoolverkeer maximaal te voet, per fiets of met de bus.
- Duidelijkheid in parkeerregimes.
- Laden en lossen van goederen moet afgestemd worden op het bezoekritme van het centrum.

Een vernieuwd parkeerbeleid maakt onderscheid tussen:

- kort betaald parkeren: gebied binnen de wallen (1/2 uur)

Bosstraat/ Markt / Bleumerstraat / Eikerstraat / Grote Kerkstraat / Kerkplein / Mgr. Koningsstraat
Op de Markt is verruiming van de parkeertijd mogelijk max. 2 a 3 u.

- middellang betaald parkeren: op en aan de wallen (max. 4 u)

Kol Aertsplein / Burg Philipslaan / Sionstraat / Ijskelder / Zuidelijke Stadswallen / Ringlaan.

- gratis lang parkeren: buiten de wallen.

omgeving Cultureel Centrum achtergebied Zonnelaan

- bewonersparkeren.
Boomgaardstraat / Houtstraat / Vullerstraat / Mgr. Koningsstraat / Capucienestraat / Loerstraat / Pelsersstraat / Rosmolenstraat / Sionstraat / Prinsenhoflaan .

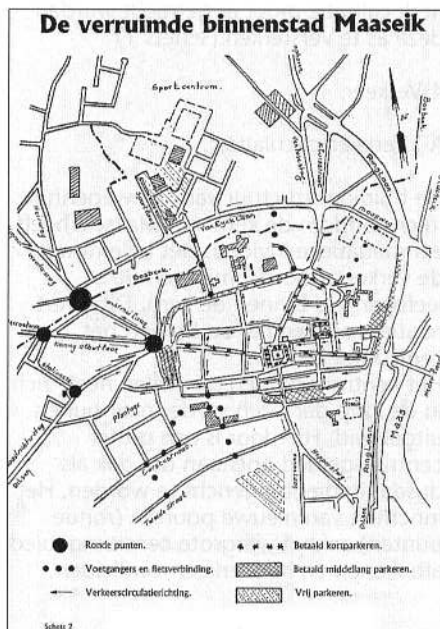
- Wegens juridische redenen zal het bewonersparkeren gecombineerd worden met kort betaald parkeren.
- laden en lossen van goederen afstemmen op bezoekritmes van het centrum.

De voorstellen in de structuurvisie werden besproken in bewonerswerkgroepen en op bestuurlijk vlak. *De realisatie van concrete projecten wordt bepaald door de genomen beleidsopties van het stadsbestuur.* Voor sommige doelstellingen werden er reeds beslissingen genomen. (oa. bejaardenwoningen aan het ziekenhuis, verkaveling Dekeskamp - voetbalterrein. De ontwikkeling van het Kol. Aertsplein en het gebied tennisplein zijn in volle bespreking.

Voor de overige voorstellen is het belangrijk dat het dagelijks beleid zodanig wordt gevoerd dat het geen hypotheek vormt voor de toekomst.

Met deze structuurvisie beschikt het stadsbestuur over een waardevol document als basis voor de verdere ruimtelijke en commerciële ontwikkeling van Maaseik.

bron: vergaderingen bewonerswerkgroepen .

Gertrudis van Nijvel in Maaseik

76 Tony Van Wijck

Daar het kerkje van het Maaseiker gehucht Heppeneert vooral bekend is als bedevaartsoord ter ere van O.L.V. van Rust, vergeten veel Maaseikenaren en bezoekers wel eens dat de kerk van Heppeneert eigenlijk toegewijd is aan de Heilige Gertrudis. Het rechter zijaltaar aldaar, waarop haar beeld, is aan Sint-Gertrudis gewijd. Over deze heilige, afkomstig van het Brabantse Nijvel, zijn heel wat historische gegevens bekend.

Nijvel is de laatste tijd helaas berucht vanwege zijn bende, maar vanaf de Middeleeuwen is het stadje beroemd vanwege zijn Gertrudis. Wie was deze heilige die een van de meest populaire heiligen in de Middeleeuwen was, met name in de beide Limburgen en zeker in Maaseik?

Tamelijk veel betrouwbare historische gegevens over haar leven zijn bekend en de middeleeuwers hebben daar nog talrijke legenden aan toegevoegd. Als heilige neemt zij een eervolle plaats in in de Katholieke Kerk en de liturgie, en enkele vrome gebruiken zijn tot op de dag van vandaag met deze zeer geliefde volksheilige verweven. Maar ook Gertrudis heeft de opgaande en

neergaande lijn van de heiligenverering in de Katholieke Kerk aan den lijve ondervonden. We zullen een en ander eens nader gaan bekijken.

Gertrudis, leven en legendes.

Dank zij een «vita Gertrudis»¹, ongeveer twintig jaar na haar dood geschreven door iemand die haar persoonlijk gekend heeft, zijn wij tamelijk goed ingelicht over het leven van Sint Gertrudis². Gertrudis heeft geleefd in de zevende eeuw. Wij zijn in de tijd van Pepijn van Landen (een stadje ten zuid-oosten van Leuven), die leefde van 580 tot 640 en die een van de voorouders was van Karel de Grote. Hij was hofmeier, een soort Jean-Luc Dehaene of Wim Kok, onder koning Dagobert, maar had in feite, net als genoemde politici, meer macht dan de koning(in) zelf. Deze Pepijn en zijn vrouw Ida van Aquitanië (zuidwest-Frankrijk) kregen een zoon, Grimoald, en

Gepolychromeerd houten beeld uit de 18de eeuw. Collegiale Kerk Nijvel.

twee dochters, Begga en onze Gertrudis, geboren in het jaar 626.

Pepijn van Landen had onder andere een groot domein rond Nijvel (ten zuiden van Brussel) waar hij op zekere dag in zijn «villa», een soort kasteel-boerderij, een groot feest organiseerde ter ere van koning Dagobert. Gertrudis was nog erg jong, maar toch vroeg een van de talrijke genodigden, een nog jeugdige ridder, aan de koning en aan de vader van Gertrudis om de hand van het meisje als zij de huwbare leeftijd bereikt zou hebben. Toen men Gertrudis vroeg of zij met die jonge edelman zou willen trouwen, antwoordde ze vastberaden dat zij alleen Christus als haar Heer wilde. De jongeman hoorde dit met droefheid in zijn hart en teleurgesteld verliet hij het feestgedruis.

Toen Gertrudis veertien jaar was stierf haar vader. Op aanraden van bisschop Amandus van Maastricht liet haar moeder in Nijvel een klooster bouwen. Gertrudis trad er in samen met haar moeder, ontving de sluier uit handen van de H. Amandus en werd de eerste abdis. Vandaar dat zij meestal wordt afgebeeld met in de ene hand een staf, het symbool van de geestelijke macht van bisschoppen, abten en abdisen. Als abdis leidde zij een zeer deugdzaam leven, was een groot voorbeeld in vasten en gebed, een toevlucht voor de armen, de gebrekkigen, de weduwen en wezen, de gehandicapten, en gastvrij voor de pelgrims. Vanwege dit laatste is zij ook patrones van de reizigers. Uit Ierland liet zij heilige boeken komen, waaronder uiteraard de bijbel, die zij in vroomheid bestudeerde. Vandaar ook dat zij vaak met een open boek in de andere hand staat afgebeeld. Toen de Ierse missionarissen uit Noord-Frankrijk verdreven werden, ontving Gertrudis hen met hun boeken gastvrij en hielp hen met het bouwen van een monnikenklooster in Fosses bij Namen. De eerste abt werd Folianus, ter ere van wie thans nog steeds om de zeven jaar in Fosses-la-Ville de "Marche de St.-

Feuillen" wordt gehouden. De eerste biografie van deze heilige, het "Additamentum Nivialense de Fuillano" is een van de kostbaarste historische documenten uit de merovingische hagiografie³. Toen Folianus door strikroevers was vermoord werd hij opgevolgd door zijn broer Ultanus. Gertrudis hield zich zo streng aan de regels van het klooster, dat haar lichaam sterk verzwakte. Toen zij de dood voelde naderen stuurde zij een monnik naar abt Ultanus om hem te vragen wanneer zij zou sterven. Deze liet haar weten: "Het is vandaag 16 maart (659). Morgen onder de mis, op het feest van Sint Patrick, de patroon van Ierland, zal Gertrudis haar lichaam verlaten. Ga snel terug". De monnik berichtte aan Gertrudis wat de abt hem verteld had. Vol vreugde waakte zij de hele nacht in gebed, samen met de andere zusters. De volgende dag, een zondag, tegen 12 uur, ging het woord van de pelgrim in vervulling : zij stierf op 17 maart, 33 jaar oud.

Enige tijd na de dood van Gertrudis, zo vertelt men, brak er zo'n felle brand uit in haar klooster, dat de zusters, de toegesnelde monniken en andere mensen geen hoop meer hadden het klooster nog te redden ondanks alle bluswerk. Maar op een gegeven ogenblik

Detail van zijaltaar te Heppeneert toegewijd aan de h. Gertrudis met voorstelling van de legende van de kaartridder, 19de eeuw

77

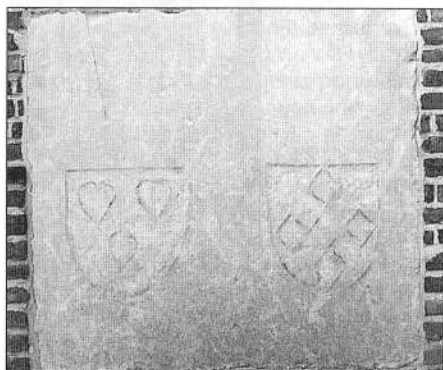
zag een van de blussers Gertrudis op de nok van het dak staan: aan één stuk door dreef zij het vuur uit het klooster. De man spoorde allen aan om moedig vol te houden. Meteen zag iedereen dat het klooster op miraculeuze wijze werd gered van de brand.

Nog veel meer wonderen gebeurden op voorspraak van Gertrudis: een blind meisje kon weer zien, nadat zij het bed had aangeraakt waarop Gertrudis was gestorven. Een jongetje, die door een bende van Nijvel (in de Middeleeuwen dus ook all!) was ontvoerd, vielen de boeien van de handen en de voeten, nadat hij tot de heilige Gertrudis had gebeden en kon zo aan de bende ontsnappen'.

78

De Kaartridder van Heppeneert.

Een van de oudste legenden rond de heilige Gertrudis is een verhaal dat al door troubadours werd gezongen, nl. het verhaal van de Kaartridder van Heppeneert (Maaseik).⁵ De legende van de Kaartridder van Heppeneert blijkt haar ontstaan te vinden in het zoeken naar een verklaring voor de arduinen grafsteen die in de buitenmuur (epistelkant) van de kerk van Heppeneert is ingemetseld. Op deze vreemde steen kan men twee wapenschilden onderscheiden: het ene

De arduinen grafsteen in de buitenmuur van de kerk van Heppeneert.

voert een kruis van vijf ruiten en het andere draagt drie harten of plompbladeren.

Volgens deskundigen in de heraldiek behoorden deze wapens toe aan een zekere familie "Nullus de Heppenaerde", of nog (en dit is waarschijnlijker) aan de familie Van der Capellen, die van de 14de eeuw af de hoeve Kapelhof bezat onder Elen.

De zonderlinge steen zonder enig opschrift heeft klaarblijkelijk de verbeelding van de middeleeuwen sterk aangesproken. Men zei dat daaronder een ridder begraven lag die op Borchhof aan de Zanderbeek gewoond had. Het tot puin vervallen kasteel, de harten- en ruitenfiguren uit het gelaakte kaartspel en de naam 'Geertenbrug' riepen misschien herinneringen wakker aan een gelijkaardig verhaal, ook gebaseerd op een afbeelding uit Nijvel.

Met zekerheid kunnen wij echter zeggen hoe het verhaal drie eeuwen geleden verteld werd, dank zij de abt van de St.-Gertrudisabdij te Leuven, Jozef Geldolph van Rijckel. Kruisheer Jan Halbach (aangeduid pastoor te Heppeneert van 1618 tot 1634) schreef de bestaande versie van de kaartridderslegende in een brief naar voornoemde abt, die een "vita" van de H. Gertrudis samenstelde.

De redding van een zondaar die zijn ziel (in ruil voor wereldse goederen) aan de duivel verkocht had, door Maria of een heilige, is een veelverspreid en geliefkoosd thema: denken wij maar aan de Theophilus-legende, de Sint-Geertenminne, het Faustmotief en « Mariken van Nieumeghen ». Het naast elkaar voortleven van verschillende versies wijst erop dat een oorspronkelijke Marialegende evolueerde tot heiligenlegende, dat oude heidense elementen verchristelijkt erin opgenomen werden, samen met andere sagenmotieven om tenslotte meer sage⁶ dan legende⁷ te worden.

Van de schriftelijk opgetekende versies willen wij er hier enkele vermelden:

1. Dr. J. Gessler verhaalt in zijn studie

van 1925 over een ridder die zijn ziel verkocht aan de duivel en die gered werd door Sint-Gertrudis.

2. Het legendespel in 1929 geschreven door twee beroemde en verdienstelijke Maaseikenaren, nl. E.H. Fr. Beelen en Joz. Hendrix, heeft door zijn populariteit overduidelijk zijn stempel gedrukt op de hedendaagse Maaseiker versies en heeft voorzeker bijgedragen tot de verspreiding en de vernieuwing van het verhaal.

De kaartridder wordt in dit sfeervolle legendespel (geregisseerd door mr. M. Croonenberghs) ridder Riddart, graaf van Borkhoff. Hij heeft een dochter Rheinilde en een kaartvriend Reinald. Deze laatste raadt hem in het eerste bedrijf aan zijn ziel te verkopen aan de duivel om zich "eervol" uit zijn dringende geldnood (wegens een proces) te redden. Het duivelscontract wordt dan "eigenbloedig" getekend in de herberg van de godvrezende en Sint-Gertrudisvererende waard Albach (bewuste zinspeling op Halbach).

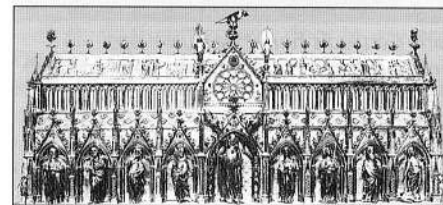

H. Gertrudis, 16de eeuw, in het zijaltaar van de kerk van Heppeneert

Het tweede bedrijf speelt in de kaartzaal van slot Borkhoff: de ridder is nog meer verslaafd aan het

kaartspel, toch brandt hij nog iedere avond een kaars voor de H. Gertrudis. Deze avond heeft hij een reusachtig feest ingericht, want de legendarische zeven jaren vol geldelijke overvloed en wereldse genoegens zijn voorbij en de duivel wacht op de afrekening. De boze en sluwe Reinald poogt in het derde bedrijf nogmaals tevergeefs de vrome Rheinilde voor zich te winnen. In zijn woede verklapt hij haar het geheim van het bloedverdrag. Op de duivelsbrug - nu nog steeds Dujvelsbrögkske of St.-Gertudisbrögkske geheten - slaat kaartridder Riddart het voorstel van de duivel af en wordt op wonderlijke wijze gered door St.-Gertrudis, wier verschijning op het paard de duivel dermate afschrikt dat hij in zwaveldamp en vuur hellewaarts holt.

3. De Stokkemse dichter Arnold Sauwen publiceerde in 1929 een ballade over de Kaartridder, waarbij hij - in tegenstelling tot het vorige werk - het geheel in een sagensfeer houdt.
4. Een laatste bewerking van het Kaartridderverhaal is een roman van de hand van Gerard Walschap.
5. Verder verwijzen we graag naar het lijvige werk van Jos Venken, die ongeveer alle gegevens over deze Maaseiker legende gecompileerd heeft.

Schrijn van Sint Gertrudis voor de verwoesting in 1940

De belangrijkste scènes van deze Sint-Gertrudislegende stonden afgebeeld op een prachtig schrijn, daterend uit 1298

79

en sindsdien bewaard in Nijvel. Dit schrijn werd de eeuwen door zorgvuldig beschermd, onderhouden en in veiligheid gebracht in tijden van gevaar, zoals in oorlogstijd. Zo ook in de laatste wereldoorlog. Helaas, tijdens een onverwachte blitsaanval van de Duitse luchtmacht op 14 mei 1940 werd een groot gedeelte van Nijvel gebombardeerd, de oude kloosterkerk met de graven van Sint-Gertrudis en haar ouders Pepijn en Ida, vloog in brand en het schrijn smolt bijna helemaal weg. Het enige wat er nog van over is, is de scène waarin Gertrudis het koord vasthoudt en de duivel aan de galg hangt te spartelen.

Sint Gertrudis hangt de duivel op. Fragment van het schrijn na de brand van 1940.

Overgenomen uit: *Jean de Vincennes, Gertrude Dame de Nivelles, Editions Universitaires, Bruxelles-Paris, 1954.*

Men kan een verhaal vanuit verschillende oogpunten bekijken en elk oogpunt heeft zijn eigen waarheid. Zo is er bijvoorbeeld de wetenschappelijke, historische waarheid, waar de Bollandisten naar zoeken. Vervolgens is

er de waarheid van de historische achtergrond waartegen een verhaal geplaatst kan worden. Een verhaal, al of niet verzonnen, kan drager zijn van de waarheid van het symbool. Een tijd waarin men alleen maar oog heeft voor het wetenschappelijke is een arme tijd.

Tot slot wil ik nog doen opmerken dat de H. Gertrudis aangeroepen werd tegen de ratten en de muizen. Zij staat meestal afgebeeld met aan haar voeten een of meer ratten. Maar dat is een ander verhaal.

- 1 In: Monumenta Germaniae Historica, Scriptores rerum merovingicarum, deel II, 1898, pp. 464-471.
- 2 Als men praat over heiligenlevens moet men natuurlijk allereerst praten over de Bollandisten, een groep voornamelijk Belgische geleerde Jezuïeten die in de 17de eeuw begonnen zijn op wetenschappelijk verantwoorde wijze, dus aan de hand van authentieke gegevens en bronnen, de levens te bestuderen van de heiligen die voorkomen op de liturgische kalender van de Katholieke Kerk. Zij zijn genoemd naar de Belgische Jezuïet Jean Bolland die met het gigantische werk, genaamd *Acta Sanctorum*, is begonnen. De verschillende heiligen worden bestudeerd in de volgorde waarin zij op de kalender voorkomen. Het eerste deel, met de eerste heiligen van januari, is verschenen in 1643, in het Latijn, en nu, na 355 jaar, zijn zij nog niet klaar met de heiligen van december! Het allerlaatste deel is verschenen in 1925, deel IV van november, dat gaat tot en met 10 november. Volgens de "Société des Bollandistes", gevestigd te Brussel, wordt meegedeeld dat men thans afgestapt is van de publicatie van die lijvige, in het Latijn geschreven en daardoor voor velen ontoegankelijke boekdelen. De kostbare investeringen voor het wetenschappelijk onderzoek zijn niet meer op te brengen en men is overgegaan op publicaties in een van de moderne talen. Maar zelfs nu is men zich ernstig moeten gaan bezinnen over de voortzetting van het werk. In de stadsbibliotheek van Maastricht staat de complete serie van de oude *Acta Sanctorum*, helaas niet aangevuld met de latere uitgaven. De heilige Gertrudis wordt besproken in deel II van maart, pg. 592-604.
- 3 Levensbeschrijving der heiligen.
- 4 Meer informatie vindt men bij Jean de Vincennes: "Gertrude Dame de Nivelles". Editions Universitaires, Bruxelles-Paris, 1954.
- 5 De legende van de Kaartridder in 'De Maaseikenaar', jg. II (1971), nr. 4, pag. 31-33 door Marietje Broens.
- 6 van "saga" = wat gezegd, wat verteld wordt; gewoonlijk verhalen gegroeid rond een historische kern, maar door overlevering met verbeeldingselementen aangevuld.
- 7 van "legenda" = wat moet gelezen worden; duidt op heiligenlevens of fragmenten ervan die op de feestdagen werden gelezen tot stichting van de gelovigen, die hierin een nasporing moesten vinden om de christelijke levensbeoefening na te volgen.
- * Verschenen in 'De Maaseikenaar, jg. XXVII (1996), nr. 1, p. 42/44

Al spoedig na de onafhankelijkheid van België waarvoor zowel katholieken als liberalen- zij het om uiteenlopende redenen- zich hadden ingezet, groeide het probleem van de verhouding tussen kerk en staat uit tot een conflict dat met de schoolstrijd van 1879 tot een hoogtepunt zou leiden. Aan de ene kant van de barricade stond een vurig antiklerikale liberale partij die de volledige scheiding tussen kerk en staat in haar vaandel droeg, aan de andere kant een katholiek blok door de kerk geleid met een ultramontaanse vleugel die de katholieke staat wou herstellen en daarom zelfs de principes van de grondwet aanvocht of ze op haar wijze interpreteerde.

De liberale droomden van een geseculariseerde maatschappij waarin de rol van de kerk zich zou beperken tot het louter religieuze domein, terwijl de katholieke kerk haar machtspositie in het maatschappelijke leven wou herstellen die ze door de Franse revolutie verloren had.

Toen de wetgevende verkiezingen van 1878 door de liberalen werden gewonnen, kregen ze de kans hun droom in realiteit om te zetten. En vooral het probleem van een openbaar onderwijs zou hierin een doorslaggevende rol gaan spelen. Reeds gedurende het Hollands Bewind had de katholieke kerk zich krachtig verzet tegen het beleid van Willem I die het onderwijs tot een staatsmonopolie wou omvormen en na 1830 maakte de kerk gebruik van de pas verworven vrijheid om een eigen onderwijsnet uit te bouwen..

Ondertussen moesten de liberalen toezien hoe de openbare besturen niets deden, ja zelfs sommige reeds bestaande openbare scholen afschaften, die gedurende het Verenigd Koninkrijk waren opgericht.

Volgens de wet van 1842 op het lager onderwijs waren de gemeenten wel verplicht om op hun grondgebied een openbare school op te richten, en de

De Schoolstrijd van 1879 te Maaseik

Martin Boonen 81

katholieken hadden daarin toegestemd op voorwaarde controle te mogen uitoefenen op de gebruikte leerboeken die niet strijdig mochten zijn met de katholieke leer. Ook bij het akkoord van 1854 over het middelbaar onderwijs waren de katholieken erin geslaagd ervoor te zorgen dat de kerk haar invloed kon doen laten gelden bij benoemingen en dergelijke. Onmiddellijk na de verkiezingen van 1878 werd door de liberale regering Frère-Van Humbeek (1878-1884) op 10.7.1879 een nieuwe wet op het lager onderwijs goedgekeurd. Deze wet werd zoals men zei voorbereid door de loges en had de bedoeling de scheiding van kerk en staat consequent door te voeren. De wet zou echter de beruchte schoolstrijd ontketenen die jarenlang een golf van onverdraagzaamheid en onderlinge haat veroorzaakte tot zelfs in de vreedzaamste plattelandsdorpen van Vlaanderen.

De wet op het lager onderwijs stelde dat godsdienstonderwijs niet langer een verplicht leervak was. Wel mocht voor en na de schooluren een lokaal ter beschikking van de geestelijkheid gesteld

worden om er eventueel aan de vrijwilligers godsdienstles te geven. Het vak zedenleer werd echter wel verplicht gesteld. De controle op de gebruikte leerboeken werd toevertrouwd aan de burgerlijke overheid en verder werd elke gemeente verplicht een gemeenteschool op te richten en wel met leerkrachten die hun diploma behaald hadden aan een Rijksnormaalschool. Verder gaf de wet een grotere macht aan de staat om in te grijpen, indien een gemeentebestuur in gebreke bleef. Toen kort daarop een gelijkaardige wet verscheen op het middelbaar onderwijs, veroorzaakte dit van katholieke zijde een enorm verzet waardoor het land als het ware in twee kampen verdeeld werd. Bij de bisschoppen lokte de strijd een reeks maatregelen uit die bij een overwegend katholieke bevolking uiterst hard aankwamen. Aan de parochiepriesters werd geboden de sacramenten te weigeren aan het personeel der rijkscholen en aan alle leerlingen en hun ouders van de Rijksnormaalscholen. Verder werd iedere pastoor verplicht in zijn parochie een vrije lagere school op te richten, en alhoewel dit vaak moest gebeuren in leegstaande huizen of zelfs in stallingen, kenden deze schooltjes al gauw een overweldigend succes, terwijl heel wat leerkrachten uit het rijksonderwijs uit gewetensnood ontslag namen.

Het gevolg van dit alles was een catastrofale achteruitgang van het officieel onderwijs. Zo daalde in Limburg het aantal leerlingen van 25 000 tot 5000, ondanks het feit dat er in diezelfde periode niet minder dan 100 nieuwe rijkscholen werden geopend. Voor heel wat gemeentebesturen werd de schoolwet van 1879 beschouwd als een inbreuk op hun autonomie daar zij hierdoor verplicht werden een officiële school op te richten, terwijl hun anderzijds het recht werd onttrokken een vrije school aan te nemen of te betoelagen.

Een ander gevolg van de strijd was dat

de liberale partij bij de verkiezingen van 1881 een verpletterende nederlaag zou lijden. Bij wijze van illustratie volgen hier de bevolkingscijfers van de lagere scholen in het kanton Maaseik, zoals ze gepubliceerd werden in het katholieke *Maeseycker Weekblad* van 15 mei 1880.

	Katholieke scholen	Officiële scholen
Dilsen	94	25
Elen	100	13
Kessenich	80	4
Kinrooi	128	4
Maaseik	329	50
Aldeneik	-	12
Molenbeersel	117	7
Neeroeteren	194	45
Ophoven	103	11
Geistingen	72	0
Opoeteren	72	0
Rotem	111	24
TOTAAL	1390	189

Hoe verliep de schoolstrijd nu te Maaseik?

De Maaseiker gemeenteraad, geïnstalleerd in februari 1879 bestond uit een driekoppige liberale fractie met burgemeester Schoolmeesters en de schepenen Theodoor Smeets en Arnold Pierrot, terwijl de katholieke raadsleden in de oppositie de meerderheid vormden. Deze meerderheid bestond uit de heren Pieter Nikolaas Schoolmeesters, Jean Frissen, Melchior Driane, Alex. Lemmens, P.H. Meeuwissen, Lejeune, Schroyen en Stiels.

Burgemeester
P.N. Schoolmeesters
1879-1881

Gevolg van deze politiek-chaotische situatie was dat alle voorstellen van het college met acht stemmen tegen drie werden verworpen. Reeds op 23 maart 1879 richtte deze katholieke meerderheid een schrijven aan de Kamer van Volksvertegenwoordigers, waarin de nieuwe schoolwet met klem werd afgewezen. Dit alles terwijl burgemeester en schepenen vanzelfsprekend tegen dit protest hadden gestemd en de liberale visie op de raadszitting met vuur hadden verdedigd. (Gem Raad p 230)

Ook gedurende de daarop volgende maanden slaagde de katholieke meerderheid erin de liberale onderwijspolitiek plaatselijk voortdurend te dwarsbomen. Op 17 september ontving de stad een brief van de gouverneur waarin deze erop aandrong mejuffrouw Eleonora Timmermans, hoofd van de gemeenteschool te ontslaan en dit wegens de *zware feiten waaraan zij zich op 30 augustus had schuldig gemaakt door openlijk in een redevoering aan haar leerlingen het onderwijs in de school die zij bestierde te lasteren en de desertie te prediken.* (Gem Raad p.248) Doch ook nu slaagde de meerderheid erin dit punt van de agenda uit te stellen.

Uiteraard veroorzaakte dit geval de nodige pennentwisten in de plaatselijke weekbladen. Het katholieke *Maeseycker Weekblad* beweerde dat deze sectaire maatregel het werk was van een liberaal minister, enkel en alleen omdat juffrouw Timmermans het officieel onderwijs had verlaten. De liberale *De Maas* ontkende dit echter ten stelligste en bestempelde de *sul van het Maeseycker Weekblad...die nog niet droog is achter zijn oren als een aartsleugenaar.* Als bewijs wees *De Maas* erop dat ook onderwijzer Dupont het *Rijksonderwijs verlaten had, terwijl deze nu niet ontslagen werd.* (De Maas 26.1.1879)

Enkele dagen later echter nam juffrouw Timmermans zelf ontslag en toen de 2de onderwijzeres naar de vacant gekomen betrekking solliciteerde, meende de

katholieke meerderheid van de raad dat gezien het geringe aantal leerlingen de gemeenteschool geen tweede leerkracht meer nodig had. (Gem Raad p.249)

Omstreeks diezelfde tijd, op 4 september nam ook onderwijzer Dupont ontslag in de gemeentelijke jongensschool en ook nu besloot de meerderheid in de raad het aanwerven van een nieuwe leerkracht uit te stellen tot nader order. De hetze ging zover dat zelfs de jaarlijkse prijsuitdeling in de gemeenteschool werd afgeschaft. (Gem Raad 266) en de weerstand tegen de liberale politiek uitte zich zelfs buiten het onderwijswereldje toen de *Koninklijke Harmonie*, een muziekgezelschap van liberale signatuur het gebruik van de zaal boven de toenmalige Vleeshal ontzegd werd.

Een ander voorval dat illustreert hoe gepolariseerd de opvattingen waren, vormde het incident met deken Polus. Deze beweerde namelijk in een protestbrief dat op de laatste prijsuitdeling in de Rijkschool aan de leerlingen boeken geschonken waren, waarvan de inhoud strijdig was met de christelijke moraal en met de grondwettelijke principes. Het betrof een werk van een zekere Portenu. Om deze reden meende de deken zijn functie als lid der schoolcommissie niet langer te kunnen aanvaarden, of hij zou, zo stelde

De denker des Hevels staat open voor degenen die in hun zinnen op Maria's heilzaamheid zijn.
(H. Bona).

JESUS, MARIA, JOZEF, FRANCISCUS.
BIJUT VOOR DE ZIEL VAN ZALIGER
den voor Hervormden Maas
Joannes-Albertus POLUS
Bere-kamernis aan de Cattedraal van Luit.
Gehoren te Borgeon, den 24 April 1888
Priester-generaal en kapelaan te Maaseik 1844
Pastoor te Luit 1845
Pastoor te Borgeon te Maaseik 1865
Bere-kamernis 1881

Te Borgeon, nu meer voor vijfde ziele, met een schiedende verrijking, verdragen te louter voorzien van de H.H. Sacramenten der sterfverdragen, onderwijzing in den Heer ontslagen den 2 Februari 1888.

De onbedenken van den rechtvaardige is een liden van een. (Psalm. XVI, 34)
Een heil'ig zing gelidgen voor vijf volk, een vol van het koninkrijk (Ecc. I, 4). Hij was de voorbeeld zijner kulle (Petr. I, 5) en mocht met den Apostel Paulus zeggen: wees mijn voorbeeld, gelijk ik heb van Christus been. (I. Cor. 4, 16)

Ik heb raden berecht, geroemd, voor d'ongelukkig en mijn hart niet verstaend voor de arm: Ik heb het weesdel, bescherm, mijn beoos met de overigen gelid, en de maaken gelid, daarom zal God zich mijner ontsamen. (Job. 29, 16, 25)

Mijn Jezus, barmhartigheid! (200 d. af.)
Ziet Hirt van Maria, waer mijne zaligheid is! (100 d. af.)
Tongeren, drukk. W. Demmeu-Thys & zoon.

hij, de garantie moeten krijgen dat zich zulk schandaal niet meer zou herhalen. In zijn antwoord zei het liberale college, dat de heer Deken, vermits hij nog geen lid der schoolcommissie was, zich niet kon moeien met het bestuur der school. De geschonken boeken waren trouwens, aldus het college, helemaal niet strijdig met de moraal. Indien de Deken het hier niet mee eens was, kon hij zich nog steeds met zijn protest tot de koning wenden.

De herrie tussen de parochiale geestelijkheid en de schoolcommissie zou trouwens nog een hele tijd aanlopen. Op 8 november suggereerde de commissie in een brief aan het

hun opvoedend werk (Geschiedkundig verslag Zusters van O.-L.-Vrouw) Kort daarop ondernam burgemeester Schoolmeesters nog een poging om de zusters vleugellam te maken. Hij beriep er zich namelijk op dat de fundatie van Juffrouw Huysmans aan het bisdom gedaan was en goedgekeurd op 26.5.1836. Zodoende meende de burgemeester, viel deze fundatie ten deel aan het Bureel der Weldadigheid en aan de stad, en niet aan een particuliere instelling zoals een zustercongregatie. De meerderheid van de gemeenteraad weigerde echter op dit voorstel in te gaan en de zaak liep met een sisser af (Kroniek Zusters).

Een ander gevolg van de schoolstrijd te Maaseik was de stichting van een *Oud-Studentenbond* van het Heilig-Kruiscollege in 1880. Deze bond werd opgericht met het doel *deze katholieke school te helpen in de verdrinking of zoals de heer Alphons Heyligers het 24 jaar later, op 10 augustus 1905 in een feestrede ter gelegenheid van het gouden jubelfeest der kruisheren uitdrukte: De schoolstrijd ontstaan door de noodlottige wet van 1879 woedde op het hevigt. Het liberalisme in zijnen haat en verwaandheid wilde ons de ziel van het kind ontrukken, het geloof in onze brave bevolking uitroeien en zoo het catholicisme als een lijk in het graf stoten.* Daarom werd de studentenbond opgericht met de volgende doelstellingen: steun aan het college, financiële bijstand aan minvermogende leerlingen en het onderhouden van contacten tussen de oud-studenten van het college. (Maas-en Kempenbode 13.8.1905) Ook in Maaseik deden de gevolgen van de schoolstrijd zich duidelijk voelen bij de verkiezingen van 1881. Na jaren liberaal bewind kende de katholieke lijst datzelfde jaar een grote overwinning, en De Maas-en Kempenbode triomfeerde: *door de overwinning van Verkissen (toen nog katholiek) werd de liberale burgemeester Henri Schoolmeesters van*

het stadhuis gewipt. Die avond werden er op de markt voor het huis van Verkissen vreugdevuren gestookt waarrond de bevolking op de tonen van de muziek danste. Op de hoek der markt stond wel een groepje tegenstrevers te zingen van A Bas la Calotte

Mathieu Daemen maakte ons attent op het boek van N. Vissers (uit Grimbergen) "Het Kasteel van Opitter en zijn bewoners" uitgegeven in 1997 door de Heemkundige Kring "Pelta Inferior" uit Neerpelt.

De auteur beschrijft er uitgebreid de geschiedenis van het kasteel en de elkaar opvolgende eigenaars en bewoners, het geheel zeer goed geplaatst in het tijdsgebeuren.

Een van de bezitters van het kasteel was Maria Ida Paris, geboortig van Peer. Zij was gehuwd met Richard Kellens, ruiterskapitein in dienst van de Staten-Generaal der Verenigde Nederlanden. Ida, "die edele vrouw douairière de Kellens vrouwe van Opitter etc" woonde in 1703 in Maaseik en diende een juridische strijd te voeren om het kasteel in haar bezit te houden. Zij werd weduwe in 1731 en stierf in 1758.

Het echtpaar had drie dochters:

- 1) Maria Aletta die huwde met Henricus van Hulst. Hun dochter, ook Maria Aletta genoemd, huwde met Arnold Vissers uit Vught (NI), die vóór haar overleed in april 1772. Ze hadden twaalf kinderen waaronder Thomas Vissers, die het kasteel van Opitter erfde. Hij werd advocaat en huwde later met Maria Catharina Nottay. Een zuster van hem, Maria Ida, huwde met Peter Stals uit Maaseik.
- 2) Maria Charlotte die huwde in 1744 te Maaseik met J.H. Hupgen (ook Heupgens). Zij woonde een tijd als "pensionnaire" binnen het klooster "der reguliere chanonessen

De hetze door de Schoolstrijd onder de burgers veroorzaakt, zou echter nog jarenlang het openbare leven vertroebelen in een sfeer van onverdraagzaamheid en partij-politieke tegenstellingen, en dit zelfs in het leven van alledag.

De familie de Kellens en Maaseik.

M. Hendrickx 85

Regulieren van Maeseyck genaemd O.L.V. convent" (Agneten)

- 2) Cornelia Gratiana geboren te Maaseik 14-1-1704, maar over haar zijn geen nadere gegevens bekend.

Alhoewel de familie de Kellens maar zeer korte tijd met Maaseik te maken had heeft N. Vissers deze gegevens op zeer interessante wijze in zijn verhaal verwerkt. De lezer zal dan ook met belangstelling de verdere lotgevallen van het kasteel en van de familie Vissers kunnen volgen.

Het boek, dat 369 blz. telt, sluit af met de stambomen van de families Vissers, Boons, Cornelissen, Geraets, Stals en Swinnen.

De Boerenkrijg in Maaseik, een randverschijnsel? (1)

86 dr. Roger Janssen o.s.c.

Tweehonderd jaar geleden greep de Boerenkrijg plaats. Deze opstand tegen de Fransen werd reeds in talloze publicaties belicht. Het leek ons de moeite waard om vanuit de hedendaagse inzichten na te gaan welke reacties deze volksofstand in de Eikerstede heeft losgeweekt. Nu weten we wel, dat Maaseik eigenlijk niet deelgenomen heeft aan het krijgsgewoel, dat de Brigands hier niet geweest zijn, maar de sfeer van ontevredenheid die men elders proefde en het klimaat van onbehagen tijdens het Directoire hebben de Eikerstede natuurlijk niet ongemoeid gelaten. Daarom willen we nagaan hoe fel de Maaseikenaren met de opstandige geest in de voormalige Zuidelijke Nederlanden en het Prinsbisdom Luik sympathiseerden. Om deze enquête te kunnen uitvoeren achten wij het nodig de grote lijnen van de Boerenkrijg te schetsen en vandaar uit te verwijzen naar het stedelijk leven in Maaseik. Omdat dit onderzoek te omvangrijk is, zullen wij er aandacht aan schenken in twee afleveringen van "De Maaseikenaar". In een eerste aflevering richten wij ons

naar de ontwikkelingen die tot de Boerenkrijg hebben geleid: de veroveringstochten van de Fransen, de nieuwe orde, de groeiende ontevredenheid onder de bevolking in de jaren 1795 - 1797. Straks, in de tweede aflevering, hopen wij aandacht te schenken aan de Boerenkrijg zelf en aan zijn onmiddellijke weerslag op Maaseik en omgeving.

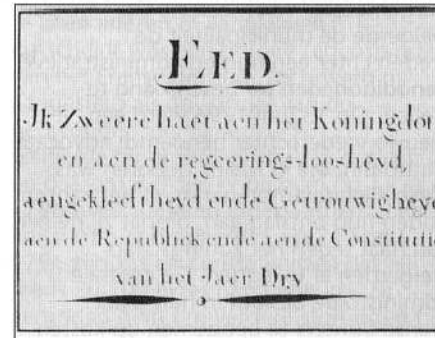
1. Voorspel... verzet tegen het decreet van 15 december 1792

□ Op 6 november 1792 veroverde Frankrijk de Zuidelijke Nederlanden en het Prinsbisdom Luik. Een Frans leger rukte door de Kempen op naar Roermond en bezette op 7 december Maaseik. Op 18 december vestigde Vaillant, oorlogscommissaris, zijn hoofdkwartier in Maaseik. Een decreet van 15 december 1792 installeerde in de Zuidelijke Nederlanden een revolutionaire dictatuur, zonder rekening te houden met de oude politieke cultuur:

- dit decreet maakte duidelijk dat de plaatselijke bevolking niet zelf zou mogen beslissen over haar politieke toekomst.
- dit decreet vond bijval in de Jakobijnse kringen in Mons, Charleroi en Luik, die daarin een voorgoed afrekenen zagen met de aristocratie en met het religieuze fanatisme...
- uit alle andere hoeken van het land kwam een unanieme storm van protest los. De protesten gingen niet zozeer over de inhoud van het decreet, wel over de manier waarop het opgelegd werd. Men reageerde via verzoekschriften. Daarin werd het decreet telkens een aanslag genoemd op de eigen soevereiniteit, op de eigen politieke aard.

- De Luikse *sociétés des amis de la liberté et de l'égalité* stuurden 'missionarissen' om overal propaganda te voeren voor de Franse ideeën en om kandidaten te

werven voor de nieuwe gemeentebesturen. Eén van deze propagandisten, Jan Willem Bernard, organiseerde in de parochiekerk van Maaseik een volksvergadering. Op 26 december volgde de verkiezing van een nieuw gemeentebestuur. Apotheker Raemaekers, Jan Verschuyl, Francis Eyckholt, Pierre Simard, Martinus Severijns, Assuerus Matthei en Philippe Stoffels werden verkozen. Stoffels weigerde de eed af te leggen.

De eed van haat tegen het koningschap en trouw aan de republiek.

- Op 29 december 1792 plantten de Fransen de eerste vrijheidsboom op de Markt in Maaseik. Bernard constateerde nauwelijks zes dagen later een grote onverenigbaarheid tussen de idealen van de *sociétés* en de houding van het gemeentebestuur, dat niet geneigd bleek om de herinnering aan het ancien régime, inclusief de restanten van de feodaliteit, te wissen.

- Op 18 maart 1793 werden de Franse legers door Oostenrijks - Pruisische troepen verslagen bij Neerwinden. Veertien dagen van tevoren was Bernard uit Maaseik gevlucht. De restauratie van het oude regime bleek echter uitgesloten, want na de slag bij Fleurus, op 26 juni 1794, verwierven de Fransen opnieuw de Zuidelijke Nederlanden en het prinsbisdom Luik.

De slag bij Fleurus, 26 juni 1794, waar de Fransen zich bevinden van een luchtballon, op de prent rechts boven afgebeeld, om de opstelling van de vijand te kunnen overzien (foto Atlas van Stolk)

2. Assimilatie, 1795 - 1796

□ De Fransen probeerden alle sporen uit te wissen van het feodale tijdperk: de tienden, de ambachten, de raden van gezworenen, de binnenlandse tollens. Zij introduceerden hun strafrecht en hun fiscaal stelsel. In de openbare besturen en in het gerecht vond men nauwelijks kandidaten, zodat het vaak Fransen waren die gekozen werden en die via deze weg carrière hoopten te maken. Waren het toch inheemsen, dan waren het vaak reactionairen, die gekant waren tegen de nieuwe ideologie, bekende personen vaak, die het Oostenrijks regime gunstig gezind waren geweest. Behalve in de departementen van de Ourthe en van de Neder - Maas behaalde het conservatisme overal de meerderheid.

□ De verschuiving naar rechts was van korte duur. Frankrijk wenste dit van de kant van de nieuwe burgers zo maar niet te accepteren. Bovendien maakte de staatsgreep van 4 september 1797 een einde aan de conservatieve tendensen in Frankrijk zelf. In het voetspoor daarvan

gebeurde hetzelfde met de Belgische conservatieven. Het grootste deel van de in het voorjaar gekozenen werd ontslagen en vervangen door radicale rivalen op wie zij de stembusoverwinning hadden behaald, of door personen op wie de Fransen meenden te kunnen vertrouwen. De macht van de commissarissen werd uitgebreid. Alles werd in het werk gesteld om de verkiezingen van 1798 te laten verlopen zoals de Fransen dat wilden.

□ Vervolgens verslechterde het klimaat snel. Dat leek zich een beetje te herstellen in de periode tussen de verkiezingen in het voorjaar en de staatsgreep in de herfst. Het afbreken van de dialoog tussen regeerders en geregeerden ging gepaard met een algemene inzinking van de industrie, het maatschappelijk leven en het onderwijs, en met de intensivering van de controle op de activiteiten op het politieke en het intellectuele vlak. Maar de gevolgen van die politieke ommekeer manifesteerden zich vooral op godsdienstig vlak, waar een einde werd gesteld aan het feit dat de kerk het leven van de mensen bestuurde van wieg tot graf.

In hoeverre stemden de ontwikkelingen in Maaseik overeen met dit algemeen patroon?

- J.J. Lulsdorf, die in 1793 en 1794 burgemeester was van Maaseik, vluchtte in 1794 naar het buitenland. Van 1795 tot 1798 was Jan Mattijs Dodé commissaris van de uitvoerende macht. Er werden geen burgemeesters gekozen in de **municipaliteit**, die op 12 februari 1796 werd geïnstalleerd. Leden waren commissaris Jan Mattijs Dodé, voorzitter Leurs, agent J.M. Van den Borne (notaris in Echt en in Maaseik en voormalig burgemeester van Maaseik), adjunct en ontvanger Antoine Grimm (textielhandelaar in Maaseik). Eigenlijk was J.J. Gelders (advocaat, voormalige

schepen en burgemeester) verkozen tot ontvanger, maar hij bedankte voor de eer. Vanaf oktober 1796 zou hij samen met Stoffels heftig ijveren tegen de opheffing van de kloosters. Bij Eijckholt en Grimm vond op 13 maart 1796 een mislukte inbraakpoging plaats.

- Gerardus Laurentius Stoffels werd op 12 januari 1796 benoemd tot eerste **vrede rechter** van Maaseik. Hij was advocaat en een zoon van Henricus Andreas Stoffels, een voormalig burgemeester van Maaseik. Op 14 maart weigerde de municipaliteit de vrede rechter een huis en administratieve benodigdheden ter beschikking te stellen. Op 13 juni 1796 werd een nieuwe vrede rechter benoemd: advocaat Hartmann, die in Mainz geboren was. Verschillende ambtenaren uit het kanton boden hun ontslag aan, omdat zij de eed van haat tegen het koningschap weigerden af te leggen. De centrale administratie besloot in hun plaats Franse burgers te benoemen op kosten van de gemeenten en hen liefst te huisvesten bij de rijken, de pastoors en in de kloosters. Op 16 oktober 1796 verbood de vrede rechter het vogelschieten, het trommelen en het vioolspelen in de herbergen. Hartmann werd op 26 november 1796 opgevolgd door de uit Solingen afkomstige Grambusch. Deze was vóór de Franse Revolutie gedurende enkele jaren professor in het kerkelijk recht geweest aan het seminarie van Luik.. In de Franse tijd vestigde hij zich in Thorn. Op 21 maart 1797 werd hij tot vrede rechter herkozen.

- De eerste **gedwongen lening** in het Departement van de Nedermaas werd op 8 januari 1796 afgekondigd. Op 22 februari 1796 benoemde de municipaliteit J.F. Eijckholt tot ontvanger. Toen bekend raakte dat het kanton Maaseik een nieuwe belasting van 39.000 livres zou moeten betalen, begon de bevolking te morren. De Fransen

vonden dat niet erg, integendeel: op 14 maart 1796 eiste oorlogscommissaris Huguier van het kanton vijftien karren met paard op voor legertransport. Op 16 maart 1796 verkregen de leden van de municipaliteit het recht om wapens te dragen, omdat zij zich bedreigd voelden.

Op instigatie van J.A. Rotscheidt, de voormalige landsecretaris van Thorn, besloot de municipaliteit op 6 april 1796 om de richtlijnen van 26 maart 1796 in verband met de refractaire priesters niet te laten aflezen of aanplakken. Rotscheidt was een notoire tegenstander van het Franse bewind. Toch werd hij aangesteld als ontvanger van de gedwongen lening van 1796. Zelf weigerde hij grondbelasting te betalen en daarom werden er bij hem op 11 juni 1796 twee soldaten ingekwartierd. Leurs en Grimm controleerden op 24 april 1796 zijn kas en constateerden dat hij reeds 20.100 livres had gebeurd. Zij verboden hem om verdere stortingen te vorderen. Dat was niet naar de zin van de departementale administratie, die troepen stuurde om de betalingen op te eisen. Vanaf 12 juni 1796 benoemde de centrale administratie een tweede ontvanger van de gedwongen lening, een zekere Prisetete. Dodé kreeg op 20 juni 1796 opdracht om de achterstallen desnoods gewapenderhand te innen. Een half jaar later was evenwel nog niet alles betaald. Ironisch genoeg werd Rotscheidt in september 1796 benoemd tot ontvanger-generaal van de gedwongen lening. Op 16 oktober 1796 riep hij de hulp in van een twaalfstal soldaten uit het garnizoen van Maaseik om Thorn te beschermen tegen een overval van boeren uit Wessem. Op 2 november 1796 arriveerde commissaris Rodriguez, samen met tien rijkswachters, om de laatste 34.000 livres van de gedwongen lening op te eisen. Daarna reisde hij door naar Maastricht, maar op 15 november keerde hij terug met nieuwe eisen. Alle leden van de municipaliteit, Raemaekers en Rotscheidt

uitgezonderd, waren op 16 november 1796 gekant tegen de publicatie van de aanslagen van de gedwongen lening. Het is goed om te weten dat Rotscheidt een conservatief man was, die vóór alles oog had voor de belangen van het vroegere vorstendom Thorn. Een en ander belette hem niet om carrière te maken onder het Directoire: in april 1798 werd hij hoofdsecretaris van de municipaliteit. Op 1 juni 1799 nam hij ontslag.

- In de laatste week van maart 1796 werden 55 soldaten en 110 paarden ingekwartierd in het kanton Maaseik. Een gedeelte van het klooster van de agneten werd ingericht als **hospitaal voor de Franse soldaten**. Omdat de soldaten zich misdroegen, ook al omdat er eigenlijk geen gewonden waren, tenslotte omdat de Fransen steeds meer rantsoenen opeisten, weigerde de municipaliteit nog voedsel te leveren. De centrale administratie in Maaseik beboette daarop de municipaliteit met een schatting van vierentwintig koeien of ossen, ieder van 250 pond.

- De rentmeester van de domeinen vroeg op 5 oktober 1796 schriftelijk aan de municipaliteit of er goederen van de prins-bisschop van Luik lagen in het kanton. Het antwoord luidde 'neen'. Intussen begon commissaris Bovier met het opstellen van inventarissen van de kloostergoederen. Op 3 november 1796 richtte de municipaliteit een **smeekschrift** aan de president van de Wetgevende Kamers in Parijs **voor het behoud van de kloosters** in Maaseik. Veertien dagen later werden alle ambtenaren die dit smeekschrift hadden ondertekend, ontslagen.

- Het jaar 1796 bracht nog andere, **grote veranderingen in Maaseik en omgeving**. Op 11 april werd afgekondigd dat de klokken niet meer mochten luiden voor godsdienstige plechtigheden. Op 11 mei werd in alle

gemeenten van het kanton een veldwachter aangesteld. Tevens kreeg de municipaliteit de opdracht om bij de centrale administratie een lijst van emigranten in te leveren. Een week later werd afgekondigd dat alle bezittingen en schulden van de ambachten, broederschappen en schutterijen geïnventariseerd moesten worden. Vanaf 22 mei was de goedkeuring van de municipaliteit vereist voor de uitoefening van het ambt van notaris. Op 25 mei deelde de municipaliteit mee dat de eed van haat tegen het koningschap voortaan door alle openbare ambtenaren moest worden afgelegd. Vanaf 22 juli moesten ook de inkomsten van de armentafels, hospitalen en dergelijke opgegeven worden. Begin juli werd afgekondigd, dat de wapens van adellijke geslachten uit de huizen en uit de kerken verwijderd moesten worden. De geestelijke corporaties werden afgeschafte op 18 augustus. Op 24 augustus werd de wet van 1792 op de Burgerlijke Stand ingevoerd. De opheffing van de kloosters werd bekendgemaakt op 28 september 1796.

3. Het begin van de Beloken Tijd, 1797

Het verzet tegen het decreet van 1792 was niet gepaard gegaan met geweld. De plaatselijke bevolking had haar ongenoegen alleen met woorden uitgedrukt. Zes jaar later greep ze echter wel naar de wapens. Het protest bleef nu ook niet beperkt tot de stedelijke milieus. Meer nog: nu was het vooral de **plattlandsbevolking** die haar opgekropte woede plots deed ontladen in een spontane revolutie. Men dient dit spontane, plotse karakter van de revolutie te relativeren, omwille van het brutale optreden van de Fransen tegenover de levenswijze van de inheemse bevolking, toen zij in een snel tempo het ancien régime probeerden uit te bannen. Het bruuske wegvallen van oude structuren, leefpatronen en van het

zingevingmodel schokte de mensen dermate, dat protest en verzet niet konden uitblijven.

Een eerste belangrijke oorzaak van de Boerenkrijg was zodoende de algemene **misoegdheid over de Franse bezettingspolitiek:**

* de rekvisities en allerlei belastingen hadden het land erg verarmd, niet het minst de boerenbevolking. Op wie anders zouden de opeisingen van primaire levensmiddelen immers hebben gewogen?

Opeisingen en mishandelingen door het Franse bezettingsleger, naar een tekening door Ed. Geelhand, z.j. (foto Museum Taxandria, Turnhout)

* de republikanisering van onze gewesten werd ervaren als het resultaat van een grondig misprijzen van de eigen instellingen en gebruiken. Onze voorvaders waren nu eenmaal zeer gehecht aan hun tradities, zoals ze overigens al in de periode 1787 - 1789 hadden getoond...

Toen de Franse overheid vervolgens radicale, antikatholieke en zelfs antigodsdienstige maatregelen invoerde, voelde de bevolking zich aangetast in haar meest essentiële waarden:

- invoering van de decadi i.p.v. de zondag
- verbod op het luiden van de klokken
- verbod aan priesters om buiten het kerkgebouw hun priesterkleren te dragen.

- sluiting van de universiteit van Leuven
- afschaffing van de wereldlijke kapittels, seminaries en leken-gemeenschappen
- verbeurdverklaring en verkoop van de kloostergoederen
- priesters moesten, net als alle andere ambtenaren, de eed van haat tegen het koningschap afleggen. Wie dit weigerde, en dat waren er veel, werd veroordeeld tot deportatie. Talrijke priesters doken onder. **De Beloken Tijd** was begonnen.

- Op 7 januari 1797 bood commissaris Beudoin 87 pensioenbons aan aan de agneten, kapucijnen, kapucinessen, franciscanen, kruisheren en sepulchrienen. De kloosterlingen weigerden de bons te aanvaarden. Tussen 12 februari en 6 maart 1797 werden alle religieuzen met geweld uit hun kloosters verdreven. Vanaf 12 maart 1797 mochten zij het habijt niet meer dragen. De niet-beëdigde priesters mochten vanaf mei 1797 geen sacramenten meer toedienen. Maaseik telde slechts drie beëdigde priesters. Verschillende niet-beëdigde priesters stoorden zich aanvankelijk niet aan het verbod om mis te lezen. Op 29 juni 1797 ging de processie zelfs gewoon door. Maar op 4 juli 1797 moesten pastoor-deken Verschuijl en verschillende gelovigen voor de vrederechter verschijnen omdat de deken de eed niet had gezworen en omdat er een processie op het kerkhof werd georganiseerd. Vanaf 3 oktober 1797 mocht niemand nog de rozenkrans bidden in het openbaar in een kerk. Het collegiale kapittel van Onze Lieve Vrouw werd opgeheven. De scholaster van dit kapittel, Louis Magnée, was een vurige republikein die reeds in 1794 zijn ambt had neergelegd. Een paar jaar later werd hij assessor bij het vrederegerecht en in het begin van de Napoleontische tijd bracht hij het zelfs tot burgemeester. In de minderbroederskerk werden op 23

Op 10 oktober 1797 werden de meubelen van de kloosters verkocht. (foto Museum Taxandria, Turnhout)

Het meubilair van de kloosters wordt verkocht, kunstwerken weggehaald.

oktober 1797 de aangeslagen kloostermeubelen verkocht. Kijklustigen waren er genoeg, kopers nauwelijks. Er volgden een tweede en een derde verkoopdag. Uiteindelijk werden de meubelen verkocht. Het domein Sint-Jansberg werd in november 1797 verkocht aan Vauthier, de directeur van de Malpostdienst. Om te verhinderen dat burgers elders naar de kerk zouden gaan, werd door de municipaliteit op 4 november 1797 bepaald, dat niemand het kanton mocht verlaten zonder een geldig paspoort. Op 16 november 1797 maakte de municipaliteit bekend dat alle Maria- en kruisbeelden weggehaald moesten worden.

Grambusch vaardigde op 20 december 1797 een aanhoudingsbevel uit tegen acht onbeëdigde priesters. 's Anderendaags deden rijkswachters een inval in huizen waarvan vermoed werd dat geestelijken er ondergedoken leefden. Peremans en een paar kapucijnen werden gevat en naar Roermond gebracht voor ondervraging. Peremans werd veroordeeld tot deportatie, maar hij wist te ontsnappen. De meeste ondergedoken priesters meldden zich in Roermond om niet als émigrés bestempeld te worden. Na ondervraging werden zij weer op vrije voeten gesteld. Er volgden echter nieuwe aanhoudingsmandaten en nieuwe ondervragingen. Nu bleken enkele priesters afwezig te zijn. Tegen

hen werden deportatiearresten uitgevaardigd.

- De centrale administratie in Maastricht schreef een nieuwe belasting (hooi en haver) voor op 13 januari 1797. Tussen 22 en 25 november 1797 betaalden de Maaseikenaren huizenschat. Een aantal inwoners van de stad vond dat men echt te ver ging. Onder leiding van Godefridus Nelbroek drong een groep van ontevreden mannen en vrouwen de vergadering van de municipaliteit binnen en bedreigde Dodé. Het antwoord volgde op 29 november: 250 huzaren kwamen uit Bree en Maastricht en werden gelegerd bij de ontevreden belastingbetalers. Nauwelijks een week later werden Nelbroek en de zijnen gearresteerd en naar Roermond gevoerd om er voor de correctionele rechtbank te verschijnen.

- De adelaar op de toren van het stadhuis werd op 27 april 1797 in stukken geslagen. Daags tevoren werd de Franse driekleur uitgehangen op de toren van het stadhuis. Vanaf 28 juli 1797 begonnen de Fransen met het weghalen van de klokken uit de kloosterkerken.

- In het gehele kanton Maaseik waren er nauwelijks honderd burgers met stemrecht. Op 30 maart 1797 werd Dodé herbevestigd in zijn ambt van commissaris van de uitvoerende macht. Bovier werd gekozen als agent voor Maaseik voor een termijn van twee jaar. Op 4 oktober 1797 verhuisde hij naar Roermond. Karel Dewee volgde hem op in Maaseik tot aan de verkiezingen van maart 1798.

- In de nacht van 21 op 22 april braken voormalig schepen J.J. Gelders, samen met Petrus en Lambertus Sijben in op het stadhuis om er documenten te ontvreemden. Zij werden echter op heterdaad betrapt door Spee. De volgende dag werden zij gedagvaard en

toen bleek dat zij gevlucht waren, werd Jacobus Binjé gearresteerd. Deze zou van hun boze plannen op de hoogte zijn geweest...

□ Er is nog een derde oorzaak van de Boerenkrijg, met name in de invoering van de conscriptie. Over de invoering ervan, over de economische malaise en over de mentale ontwrichting van de samenleving willen wij handelen in een volgende aflevering van "De Maaseikenaar". We zullen dan ook kort handelen over het verloop en de gevolgen van de Boerenkrijg in het algemeen en over de repercuties ervan op Maaseik.

Literatuur

M. Colson, *Maaseik in de Franse en Hollandse Tijd*. Maaseik, 1960

M. Colson, *De rapporten van de kantoncommissarissen, 1797 - 1800*. Maaseik - Hasselt, 1969

R. Devleeshouwer, *De Zuidelijke Nederlanden tijdens het Frans Bewind, 1794 - 1814*. In: *Algemene Geschiedenis der Nederlanden*, Bussum, 1983, dl.11, pp.187 - 207

R. Janssen, *De kroniek van Caris, 1783 - 1847*. Hasselt, Provinciebestuur, 1986

R. Janssen, *Maaseik in de Franse en de Hollandse Tijd, 1789 - 1830*. In: *Maaseik, ontstaan en groei van een grensstad*, Maaseik, 1994, pp.265 - 283

J.H. Omloo, *Het bestuur van Thorn en het kanton Maeseyck in 1796*. In: *Publications ... dans le Limbourg*, jg.69, 1933, pp.231 - 260

Th. Vandebeek & J. Grauwels, *De Boerenkrijg in het Departement van de Nedermaas*. Hasselt, 1961

H. Van de Voorde, e.a., *Bastille, Boerenkrijg en Tricolore. De Franse Revolutie in de Zuidelijke Nederlanden*. Davidsfonds, Leuven, 1989

De kruisbroeders namen in 1476 de St.-Jacobskapel over van de plaatselijke Broederschap van St.-Jacob. Van de deken van het kapittel van Aldeneik kregen ze het begrafenisrecht voor de kloosterlingen, hun familieleden, weldoeners, knechten en geregelde 'commensalen' (kostgangers), die in de St.-Jacobskerk wensten begraven te worden¹

Bijna tweehonderd jaar later verzocht Lucia Simons, dienstmaagd van de Heer Verschuyt, om in de toenmalige kerk der Kruisbroeders haar laatste rustplaats te vinden.

Op 15 november 1672 liet deze ambitieuze dienstmaagd "krank naar den lichaem" haar testament vastleggen in een notariële akte, gepasseerd voor notaris van den Vroonhoff. Bij dit gebeuren in de woning van de familie Verschuyt, waren Hendrik Verschuyt en de Kruisbroeder Augustinus Matthiae als getuigen aanwezig.

Op 2 juni 1679 verschenen de erfgenamen van de inmiddels overleden Lucia Simons voor de schepenvank om de notariële akte te laten registreren en de "scheydinghe en deylinghe" van de door haar nagelaten goederen te bekomen²

Het testament van deze eerbare dienstmaagd, stammend uit een doorsnee Maaseiker burgersfamilie, die wellicht het grootste deel van haar leven doorbracht in dienst van meer dan één generatie Verschuyt, illustreert de maatschappelijke positie van een dienstmaagd of huishoudster uit die tijd.

Wat stipuleert Lucia Simons in haar testament?

a. Aangaande haar begrafenis. Nadat ze haar ziel toevertrouwt aan God, haar hemelse Schepper, verzoekt ze dat haar lichaam in de kerk van de Eerw. Patres Cruysbroeders alhier, achter het graf van zalr³. Arnold van Hees met "singende choor der P.P. voorschreven en met een singende misse zal worden ter

De uiterste wilsbeschikking van Lucia Simons

Jan Poukens 93

aerde bestaedt (besteld)". Hiervoor schenkt ze acht patacons⁴ eens en daerbeneffens eenen souverain⁵ met daerbij vier wasche Keerschen voor den autaar en vier aan het graf. Verder verzoekt ze nog dat op het altaar tot soulagement ende Refrigerie van haere aflijvige siele door de Eerw. P.P. voorgeschreven, zullen gelezen worden tweehonderd missen, waarvoor zij zullen genieten de som van honderd guldens.

b. Toewijzing van haar kledingsstukken, haar huisraad en overige goederen.

Ze legateert:

- aan de dochter van haren neef Paulus Simons, genaamd Barben, haar besten laken"rock" met haar laken"heuch"⁶ en zijden voorschoot met haar kist, en smal linnen doek tot vier ondersten. Item twee paar slaaplaken en vier hemden met twee witte "schollicker"⁷
- aan Jan, de zoon van Paulus Simons haren grootste koperen pot. Aan dezelfde kinderen haar deel en aanpaart in drij stukskens land gelegen in het Aldeneikerveld, herkomende van hare ouders.
- aan de kinderen van haar neef Peter Simons ieder een groot gebeelt⁸

tafellaken met vier servetten en een paar slaaplakens, item aan Anneken eenen koperen pot, aan Mechtilde een handthefs koperen kellen⁹ met eenen Rondan Randt en twee tinnen schotelen.

- aan de dochter van hare nichte Lucie Simons zaliger haar zwarten carleijen rok, haar zwart stoffen lijfken en haar Brabantse heuch en violen verwten schollick en zwarten schort met vier hemden en een half dozijn ondersten met een rijliff¹⁰ en twee tinnen schotelen en een ijzeren kelken met twee paar slaaplakens, idem tang en troffel.
- aan Sevette, de vrouw van Paulus Simons, voorschreven halve broeder, haren violen verwen rok met een karlije lijfken en grauwwachtige schort, item vier ondersten of daartoe linnendoek met twee paar slaaplakens en vier hemden.
- item maakt aan Lucie, de dochter van Thijs Lipsen zalr. haren blauwen rok;
- aan haar twee zusters ieder vijftig guldens eens.
- item maakt aan Agnes Seville, dochter van de hr. Bmr. Verschuyll, haar bed met twee paar slaaplakens 'soo sij van haer juffrouw zalr.¹¹ bij legaat hadde vercregen en noch een cleen ijsere pottien'.
- maakt nog aan Grieten, de huisvrouw van Maes-Crijns, haren staalgrauwen rok met een paar tierteije¹² lakens en vier hemden.
- item aan Gertrud, die kindermaagd van de hr. Bnr. voorse., eenen zwarte laken rok met eenen blauwen en grauwen rok, wie ook¹³ haar slaapliff en nog een zwart laken lijfken en hare schoenen en kousen.
- maakt nog aan die armen twee malder roggen eens om uit te delen ten tijde haar begrafenis.
- wat aangaat haar meerige goederen maakt daarvan erfgenaam universeel die kinderen van Paulus Simons, die kinderen van Peter Simons en van Lucie Simons, aan ieder clocht¹⁴ het

derde deel en zulks in cas¹⁵ haren absenten broeder niet en meer komt te voorschijn.

Verklarende dat jaarlijks aan haar is uitgeldende van Interesse¹⁶:

- Jan Peskens of nu zijn erfgenamen twaalf guldens tien stuivers, vier jaren vervallen;
- Trijinken, wed. Jan van Houthem, jaarlijks zes guldens;
- item Lenert van Eelen, de heerde op Daniëlsweerd, jaarlijks elf guldens, resteerende van verloop een en twintig en een halven gulden;
- item Herman Meyer twaalf guldens tien stuivers;
- item sr. Laurens Dirix, scholtis tot Stockem, jaarlijks sestich guldens. waarmede eindigende verklaart dit te wezen haren uiterste wil.

De erfgenamen van Lucia Simons verschenen op 2 juni 1679 voor de schepenbank van Maaseik en verklaarden 'scheydinghe en deylinghe' beraamd te hebben over de 'semptelijke'¹⁷ goederen bij Lucia Simons zalr. nagelaten en deselve te hebben in drij 'gelijkmeetighe' soorten sub litteris A, B, C verzoekende deszelve door den hr. Scholtis al representerende zijn doorluchtige Hoogheijt uitgedeeld te worden en aldus uijtgedeijlt zijnde is het lot A gevallen aan Govert van der Heggen en consoorten, het lot B aan Lenert Bormans en consoorten en het lot C aan Govert van der Heggen en Jan Simons als mombers der nagelaten kinderen van Steven Roemen en Lucia Simons 'weesende eensdeels uijtlandich ende anderdeijls onmundich'.

Volgt den teneur¹⁸ der deylcedule:

- a. hondert patacons op Laurens Dirix. Derthienden halven gulden op Herman Meyer noch hondert gulden op panden Kettelijn Robels zalr.
- b. hondert patacons op Laurens Dirix, tweehondert guldens op de heerdt¹⁹ van Daniëlsweerd, noch drij stuxkens lants gelegen aan Schavaenenstraat met hunne lasten.

- c. hondert patacons op Laurens Dirix, noch eenen moeshof buiten die Bosport, noch hondert guldens op panden Trijneke van Houtem..

Opmerkelijk is dat de nu aangehaalde goederen deze voorkomend in het testament overtreffen o.a. de moeshof werd door de testatrice niet vermeld.

Ten slotte geven we nog informatie betreffende personen die vermeld worden in het testament of in de deelakte. In de klapper op de parochieregisters van Maaseik, die berusten in het Rijksarchief te Hasselt, staan vermeld:

- Vanderghегgen Godefridus gehuwd met Simons Anna (15 aug. 1675)
- Leonardus Bormans geh. met Simons Barbara (7 juli 1675)
- Simons Lucia geh. met Rumen Stephanus (19 okt. 1642)
- Simons Mechtildis geh. met Nijssen Renerus (3 feb. 1673)
- Simons Jan geh. met Hendrix Catharina (10 mei 1672)

Uit het archief van de schepenbank van Maaseik op datum van 21 aug. 1686²⁰: "... compareerende joffr. Maria Philippa Coppin, wed. van de hr. avocaat en scheepen Henrich Verschuyll zalr. heeft geëmancipeert en uyt den broode gedaan haer dochter joffr. Agnes Sebilla Verschuyll haer tot dijen sijnde assigneerende een vat roggen jaerlix op haer huys gelegen in de bosstraet reig.ten²¹ ten eenre Bmr Lambert Lenssen ter andere Bmr Gerard Vreijssen resp. huysen ende waert in hoeden der weth gekeert - ende ten selve mael voor de voorse H.H. scheepenen compareerende de voorse juffr. Coppin heeft haere tochte uitgegaen en haer derselve gedoot tot behoef van joffr. Agnes Seville haere dochter voorsc., tegenwoordich novitie in het convent der Eerw. Religieusen poenitenten tot Stockem, van het kintsgedeelte aen de selve haere dochter voor de proprieteijt en aen juffr. Coppin voor het usufruct²² competeerende, hetwelk

den Eerw. Heer Joannes Leonardus Coppin scholaster der collegiale Kercke alhier in juffr. Agnes Seville voorsc. naem was accepteerende om daarmede haeren vrijen wille te doen ende waert in hoede der weth gekeert."

In deze schepenakte verklaart Maria Philippen Coppin, wed. van advocaat Henri Verschuyll, haar dochter Agnes Seville Verschuyll mondig, waarna de weduwe afziet van het vruchtgebruik van het kindsgedeelte dat haar dochter, novice in het convent van de Penitenten te Stockem, heeft in een huis in de Bosstraat. Eerw. Heer Joannes Leonardus Coppin, scholaster der collegiale kerk, accepteert dit in naam van Agnes Seville, die voortaan zelf kan beslissen over haar kindsgedeelte.

- 1 Roger Janssen, Het Kruisherenklooster van Maaseik (1476 - 1797) in: Liber Amicorum Tony Van Wijck. R.A.H. (= Rijksarchief Hasselt), Maaseik, schepenbank, reg. 20 blz. 40 en 42.
- 2 zalr. : zaliger.
- 3 patacon: geldstuk ter waarde van 4 gulden Brabants-Luycks.
- 4 souverain: een Engels gouden pondstuk ter waarde van 12 gulden Brabants-Luycks.
- 5 heuch: een soort kapmantel.
- 6 schollick: schort
- 7 gebeeld tafellaken: een van ingeweven figuren voorzien tafellaken.
- 8 kelle: ketel.
- 9 rijliff: keurslijf.
- 10 haer juffr. zalr.: hier is bedoeld de vroegere overleden meesteres van Lucia Simons, die haar dit bed met twee slaaplakens vermaakt had, mogelijk de moeder van Hendrik Verschuyll.
- 11 tierteij: soort grove stof, meestal gebruikt voor rokken.
- 12 wie ook: zoals ook.
- 13 clocht: groep.
- 14 in cas: in het geval.
- 15 uitgeldende van interesse: de opbrengst aan interest van de kapitalen door Lucia Simons uitgeleend.
- 16 semptelijke: gezamenlijke.
- 17 teneur: inhoud
- 18 heerd: herder
- 19 Rijksarchief Hasselt (R.A.H.), Schepenbank Maaseik reg. 20 blz. 347.
- 20 reig.ten = reingenoten: aangrenzenden.
- 21 usufruct: vruchtgebruik.

Maaseikenaren publiceren...

96 Jaak Bergers

Dat allrounder en onze ijverige redactiesecretaris **Tony van Wijck** onlangs 70 jaar werd, is terecht, gezellig en veelzijdig gevierd geworden. Zo

verscheen er onder meer ook een keurig gelayout en ruim geïllustreerd "**Liber Amicorum**". De Stichting Charles Beltjens uit Sittard, de Pater Sangerskring en de Maasketen Jan van Eyck mogen trots zijn op het resultaat van hun samenwerken bij de uitgave van dit huldingingsgeschenk. In de Proloog komt Tony's leven aan bod. Dan volgen een reeks "laudationes" waarin de gewaardeerde impact van Tony van Wijck op het Groot-Limburgs culturele leven uitvoerig wordt besproken. In het hoofdstuk "Mosacensia" schrijven een tiental specialisten over diverse aspecten van het Maaseiker verleden. Afgesloten wordt met "Limburgensia", waarin een tiental boeiende bijdragen te lezen zijn over allerlei Limburgse fenomenen. Beide laatste hoofdstukken belichten

direct of indirect problemen of interessegebieden die Tony's belangstelling blijvend of sporadisch wegdragen. Het werk is een must voor de velen die onze redactiesecretaris waarderen en terzelfder tijd Maaseik en Limburg (nog) beter willen leren kennen. Er zijn nog enkele exemplaren beschikbaar. Haasten! Besteladres: Sangerskring, Capucienestraat 10, Maaseik. Prijs: 600 Fr. (portkosten inbegrepen) op bankrekening nr. 453-4099021-85 t.n.v. P. Sangerskring Maaseik ofwel af te halen in Café 'De Posthoorn', Bosstraat 2, Msk, prijs 500 Fr.

Harie Kees verraste onlangs aangenaam zijn vele bekenden, oud-leerlingen en zelfs zijn verwanten met een 3de verzameling vertellingen onder de titel "**Meneer Kees vertelt**".

Na "Een eks-koloniaal vertelt I en II", een nieuwe bundel waarin hij bewijst dat wanneer een mens terugblijkt op zijn leven, hij graag in zijn biografische reflexen herinneringen aan bepaalde mensen ophaalt. Harie Kees vertelt in deze nieuwe uitgave over zijn Stokkems verleden, vooral over de periode tussen de beide wereldoorlogen. Zijn herinneringen worden verteld met een

brede context, zodat de lezer duidelijk de sfeer van toen proeft. Rake opmerkingen en typerende details schilderen levensechte mensen in zijn soms echt spannende verhalen. De talrijke illustrerende tekeningen van ex-collega, de Maaseikse kunstenaar Rik Strijckers, uit zijn leraarstijd na een

koloniale carrière (1927-1948) aan het Technisch Instituut St.-Jansberg, verhogen de kunstwaarde van de uitgave. Prijs: 350 Fr. (luxe-uitgave 500 Fr.), verzending 100 Fr. Eventueel af te halen aan balie, secretariaat van T.I. St.-Jansberg.

Naamsverandering van Bauten (ook Bouten) te Maaseik (1649) naar Bothe in Delbrueck (D. ca. 1800)

M. Hendrickx

97

Via Tony Van Wijck, die regelmatig surft op het Internet, vernamen we dat F.J.M. Bothe inlichtingen vroeg over één van zijn voorouders nl. Johan Bauten (ook Bouten) die omstreeks 1647 geboren was te Maaseik. Johan huwde op 3-3-1680 te Delbrueck (D) met Angela Meinloffs.

Bij nazicht te Maaseik bleek dat hij er geboren werd op 9-5-1649 als zoon van Arnoldus en Elysabeth zijn echtgenote.

De doopheffers waren Mathias Jansen en Elysabeth Molenaers (Maaseik, doopregister 1623-1677, 590). Twijfel is uitgesloten vermits er geen andere Jan Bauten voorkomt omstreeks 1647.

Andere kinderen van het echtpaar Arnoldus en Elysabeth waren:

- 1) Mechtildis : 22-2-1651
- 2) Anna : 27-3-1653
- 3) Oda : 22-2-1657
- 4) Sibilla : 19-2-1660
- 5) Catharina : 16-6-1662

Arnoldus werd waarschijnlijk niet te Maaseik geboren, want we vonden zijn geboorte niet vermeld, alhoewel het oudste geboorteregister begint in 1590. Wel werden nog Bautens (of Boutens) geboren vóór 1649, waarschijnlijk broers of neven van Arnoldus.

Later treffen we te Maaseik nog andere Bautens aan, o.a. ook afkomstig uit Vissersweert (± 1700) en Maastricht (± 1750)

Eigenaardig is de schrijfwijzeverandering van de familienaam Bauten in Duitsland. De drie kinderen van Johan Bauten en Angela werden in Delbrueck ingeschreven als volgt:

- 1) Joannes Georgius (Johan Juergen) Bolhten.
- 2) Anna Catharina Bothen.
- 3) Anna Margaretha Botens.

Vanaf ca. 1800, werd Bothe de officiële schrijfwijze van de Duitse tak van de Maaseiker familie Bauten of Bouten.

Maaseiker spreekwoorden, zegswijzen en gezegden

98 Tony Van Wijck

*Waar der vad'ren schoone taal klinkt met held're kracht;
Waar men kloek en fier van aard vreemde praal veracht;
Eigen zeden, eigen schoon, 't hart des volks bekoort:
Daar is mijn Vaderland, Limburgs dierbaar oord!*

(3de strofe van het Limburgs Volkslied)

1. Dae sjit neet vuur  lf ore = Hij is een gierigaard.
2. De d og in 't midde, zag t'r duivel, en hae kroop t sse twie  begi-jne = zich mooi voordoen.
3. Es jannewari het neet kawt opguu f, den haef fibrewari neet de mood  m d'er aan te beginne.
4. De st p zeen h'm doe rgeslage = hij is buiten zichzelf.
5. N w brik miech toch de kl mp = uitroep van verbazing.
6. Hae hink van God en de gooj luj aaf = hij is straatarm.
7. Op spuu reis goe n = op huwelijksreis gaan
8. Dao haet diech 'ne jud gepoe nd = wordt gezegd als men iemand ontmoet die uitslag heeft aan of

boven zijn lippen.

9. De daag lenge:
- m t dri-jkuninge (6 jan) 'nen hanesjrei
- m t sint-Teunis (17 jan) ein oor
- m t leechm s (2 feb) twie 
- en daonao t lle we neet mie .
10. Dao zeen nog gein belk  nger het i-js = het ijs is nog niet sterk genoeg.
11. M t St.-Job (10 mei) poe t men de boe ne hals uver kop, mer dae neet anders kan, dae poe t ze nog m t St. Jan (24 juni).
12. Es eine pastoe r boe term lk drunk en eine beur wi-jn, den stie ke ze allebei in gei good vel.
13. Einen awwe b k l s nog waal ins ei greun blaedsje = als een oudere man een jeugdig bruidje trouwde.
14. Gaef mich gooje raod, zag 't maesje, mer raaj het mich neet aaf! = ze had haar keus al gemaakt.
15. Dae l s vraemd spek = hij loopt naar andere vrouwen.
16. De ie rste vrouw di-j men trouwt kump van God, de twie de vrouw is d k van den duivel = een gezegde, dat toch lang niet altijd uitkomt.
17. Men kan bie ter op eine k rf vluu  passe, as op ei gek wi-jf = men kan beter op een korf vlooiien passen dan op een gekke deern.
18. Zoe lang es de man kump vri-jje is ter eine minnebroor, mer zoe gaw er

GROE TE KAK OP EI KLEI P TSJE

getrouwd is, is ter eine krujshie r = als de man komt vrijen is hij een 'Minnebroeder' (hij doet zich mooi voor), maar eens getrouwd is hij een Kruisheer (dan ontpopt hij zich als een lastig mens).

19. V ol  mstenj make = veel kapsones maken.
20. Ze hate mich, zag Ujlespegel, mer iech h b 't ter nao gemaak = ken je zelf.
21. Iech m t nao 't hujske = ik moet mijn

grote behoefte doen.

22. En ten slotte pikten wij i.v.m. het 'hujske' uit ons zusterblad 'De Gouden Sleutel' een litteraire ontboezeming, geschreven op de deur van 'ein hujske':
*Wae op zie gemaak wilt kakke Moot de elleb og op z'n kni-jje laote zakke,
M t de kop in zi-jn hand
Kan er kakke m t verstand!*

Lezers schreven: Een en ander over treinen

Ren  Moors

99

De lijn Maaseik-Hasselt

Sinds vele jaren bestaat deze lijn niet meer en ook het station van Maaseik is ondertussen verdwenen.

Tegenwoordig - als tenminste het personeel niet in staking is - zijn de treinen redelijk op tijd, maar dat was v or 1914 niet altijd het geval. In die tijd was E.H. Drijkoningen deken van Maaseik en Limburg maakte toen nog deel uit van het bisdom Luik. Nu gebeurde het dat Drijkoningen voor dekenale aangelegenheden wel eens naar het bisdom moest. Deze verplaatsing had plaats via de lijnen Maaseik - Hasselt en dan Hasselt - Luik. Nu gebeurde het wel eens dat de deken te laat aan het station verscheen. Doch in dat geval stelde de stationschef het vertrek van de trein uit totdat de eerwaarde heer verscheen.

De lijn Leopoldstad - Matadi.

Veel werd er reeds geschreven over de legendarische Maaseikenaar Charles Van Venckenray en zijn verblijf in het vroegere Belgisch Congo.

Hij was aldaar onder andere stationschef in de hoofdstad Leopoldstad, thans Kinshasa, dat door de bij alle Belgen bekende 'train blanc' verbonden was met de havenstad Matadi.

Als stationschef gaf bwana Charles natuurlijk het vertrek, waarbij hij telkens luidkeels riep "Maaseik - Hasselt vertrekt!!!".

Bewijs dat Charles zijn geboortestad nooit vergeten is. Na zijn terugkeer naar België woonde hij jarenlang in Luik in de Kalvariestraat, waar mijn vader hem meermaals bezocht. Ik heb hem also leren kennen. Van mijn vader vernam ik dit verhaal.

Z.D.H. Prins Bart I en Jeugdprins Patrick I

100

Zoals bekend, bestaat er een eeuwenoude relatie tussen de parochie Heppeneert en de Maaseiker kruisheren. Reeds sinds 1545 nemen ze in naam van de titelvoerende bedienaar(s) in Heppeneert de kerkdiensten waar, totdat op 5 juni 1567 de pastorie van Heppeneert ook in rechte aan het kruisherenklooster verbonden wordt. De pastoor van Neeroeteren die tot dan toe het benoemingsrecht in Heppeneert bezat, staat dan met toestemming van de prins-bisschop van Luik, dat recht af aan prior Matthias van den Eertwech. ⁽¹⁾

Van dat ogenblik af zijn het steeds kruisheren die als pastoor van Heppeneert fungeren. ⁽²⁾ Zij schijnen echter over geen pastorie te beschikken en verblijven dan ook (meestal) in het kruisherenklooster binnen de Maaseiker wallen. Omdat hij dit in meerdere opzichten een onbevredigende toestand vindt, geeft de aartsdiaken van Kempenland in 1655 aan prior Theodorus Dublanc de opdracht een residerende kruisheer aan te stellen. ⁽³⁾

Een van de voortdurend terugkerende klachten is verder, dat een zelfstandige parochie in Heppeneert niet leefbaar is, omdat de inkomsten van de pastoor daartoe onvoldoende mogelijkheid bieden. Zo zou hij in 1567 slechts over 6 malder rogge kunnen beschikken. ⁽⁴⁾

In zijn visitatieverslag van 7 september 1646 schrijft de aartsdiaken dat het pastoraat een waarde heeft van 16 mud rogge, maar dat de abdis van Thorn de tienden bezit. De rector wordt geacht, buiten de zon- en feestdagen, één mis per week te lezen, maar blijkt afwezig te zijn. Die bemerking wordt herhaald in 1711 en 1726, zodat het ernaar uitziet dat de opdracht van 1655 dode letter is gebleven. ⁽⁵⁾

Vergelijken we de 16 mud van de Heppeneerter rector met de cijfers die de aartsdiaken in datzelfde jaar 1646 geeft

Over de inkomsten van de pastorie van Heppeneert: een inventaris door pastoor Coopmans (1793)

Raymond Driessen 101

m.b.t. de inkomsten van enkele "collega's" uit de naaste omgeving, dan blijkt hij het inderdaad met wel erg weinig te moeten rooien:

Ophoven:	66 (of 55) mud
Elen:	53 (of 56) mud
Rotem:	50 mud
Dilsen:	40 mud ⁽⁶⁾

Nochtans is de financiële situatie van de pastoor van Heppeneert een flink stuk beter dan de cijfers van 1646 laten vermoeden, toch zeker naar het einde van de 18de eeuw toe. Die gegevens danken we aan Petrus Arnoldus Coopmans, de laatste kruisheer-pastoor van Heppeneert onder het Ancien Régime. Deze Coopmans, geboren op 20 oktober 1753 in Sint-Truiden, is door verschillende van zijn (latere) confraters beschreven als een energiek en dapper verdediger van de rechten van Kerk en klooster tegen de Franse revolutionairen. Hij is tevens de man die het wonderbeeldje van O.-L.-Vrouw van Rust uit de kapel in Elen meenam, om het in Heppeneert te verbergen. ⁽⁷⁾

Sinds 16 augustus 1792 -kort voor zijn

veertigste verjaardag- is hij pastoor van Heppeneert. De "administratie" aldaar zal in zijn ogen nogal te wensen hebben overgelaten en dus zet hij zich na een korte aanloopperiode aan het werk: "Alsoo de pastorij ingecorporeert is aent klooster der Cruysheeren mits de incomsten der selve weijnig sijn soo hebbe dogh des selfs goederen wel willen aennotereen in t jaer 1793" ⁽⁸⁾

Omdat de pastorij op dat ogenblik al bijna twee en een halve eeuw vanuit het klooster geadministreerd wordt en de pastoor er tevens verblijft, hoeft het geen verbazing te wekken dat het beheer van de eigendommen hoe langer hoe meer centraal vanuit de Pelsersstraat gebeurt, terwijl er steeds minder onderscheid wordt gemaakt tussen de bezittingen van het klooster in hun geheel en de aparte herkomst van het deel, verbonden aan de pastorie van Heppeneert. ⁽⁹⁾

Vandaar waarschijnlijk de staat die Coopmans in 1793 (ter verduidelijking?) opmaakt. Hij ziet er ongeveer als volgt uit:

A. Inkomsten van de pastoor:

1. Een derde van de grote of "Thoorder" tienden. (10)
2. Een zesde van de "waeijer of prooste" tienden.
3. Een klein tiendje in Visserweert. ⁽¹¹⁾
4. Lammertiende en "voortiede".
5. De kerk van Neeroeteren betaalt hem jaarlijks 4 stuivers 2 oort Luiks.
6. De kerk van Dilsen betaalt hem jaarlijks 1 klein vat haver of 10 stuivers Luiks.

B. Inkomsten uit onroerende goederen:

1. Een bos bij de "Scavane Straet".
2. Land bij Nuchelen omtrent de Stokkemerweg, half voor de pastoor van Aldeneik: "dit land is gelaboreert door den hof van de Capelle, hier voor treckt den pastor van t' klooster 3 vat roggen".
3. Land aan de beek, uitgevend op het "peerds kerkhof", uitgebaat door kapitein Henricus Mevissen: 4 gulden voor de pastoor.
4. Een bos bij Starshof, belast met een jaargetijde voor Joes en Antonius Pergens: het klooster betaalt 15 gulden aan de pastoor.
5. De kerklanderijen brengen 30 gulden op "omdieswille den oprechten register der kerck en pastorij verbrand is als Steegmanshof afgebrand is wiens halven als dan kerkmeester was." Hiermee dienen ook de 25 gulden voor de koster betaald te worden, maar dat bedrag komt tegenwoordig "voor een deel van den offer ... mits de inkomsten der kerke vermindert en niet veel meer opbrengt ter oorsaek de hooge schattingen en grond contributies."

C. Verdere inkomsten:

1. "een perceel geheten meurcken": ligging onbekend.
2. "Hebbe van oude heeren horen seggen dat het klooster pastore mortuo (toen een vorige pastoor overleden was) eenige landerijen onder sig genomen heeft welke nu Cruysheeren land genoemt word, tot betaling der tafel van den pastor en voorders onderhouden."
3. Voor een eerste jaargetijde betaalt het klooster 1 vat rogge en 2 potten wijn.
4. Voor een tweede jaargetijde betaalt het klooster 6 vat rogge.
5. Op "butsaers goet tot Roosteren" rust een jaarrente van 2 vat rogge, maar die is al lang niet meer betaald. De vorige pastoor heeft daartoe nog moeite gedaan, maar vruchteloos "oft hij hadde moeten procederen, en geen middels hebbende heeft hij het laeten vaeren".
6. De kruisherer betalen jaarlijks op Sint Andries 4 vat rogge op twee percelen land die behoren tot Kapellerhof in Elen.

Wat betekent dit nu voor de inkomsten van pastoor Coopmans? Een gedeelte van het voorgaande is niet te berekenen of is niet invorderbaar. Een belangrijke positieve post op de begroting wordt natuurlijk gevormd door de gratis (?) kost en inwoon die hij in het klooster geniet.

Wanneer wij de tienden van Heppeneert en Visserweert op tenminste 30 mud ramen ⁽¹²⁾, dan komen wij op een te berekenen totaal van 32 mud 2 vat rogge per jaar. Wanneer wij bovendien weten dat een mud rogge tussen 1785-1795 gemiddeld voor zo'n 2 gulden (en zelfs verschillende jaren voor beduidend meer) verkocht wordt ⁽¹³⁾, dan zijn die 32 mud circa 65 gulden waard. Met de bekende geldelijke inkomsten (bijna 50 gulden) erbij, bereiken wij dan zo'n 120

gulden als uiterste minimum per jaar. Men vergete bovendien niet dat dit geld niet moet uitgegeven worden aan kost, inwoon of het onderhoud van een pastorie.

Uit het dossiertje blijkt dat de meeste schuldenaren aan hun verplichtingen hebben voldaan gedurende de jaren 1793, 1794 en 1795. Coopmans zelf heeft zijn administratie bijgehouden tot ten laatste in 1797, dus zelfs na 16 februari 1797, de dag waarop de Fransen de kruisherer uit hun klooster verdreven en de pastoor zijn intrek moest nemen bij Jozef Titeux. ⁽¹⁴⁾ Ook daar is hem overigens geen rustig leven beschoren. Minister Barras tekent op 31 januari 1798 zijn verbanningsdecreet en op 7 maart daaropvolgend, wordt hij aangehouden en in ballingschap naar Frankrijk gevoerd te worden. Hij weet echter te ontsnappen en brengt zelfs

Genadebeeld van O.L. Vrouw van Rust, 16de eeuw

Hoofdaltaar met fresco in de koepel van de absis, voorstellende de kroning van Maria (19e eeuw).

volgens de overlevering nog een bezoek aan zijn parochianen. ⁽¹⁵⁾

Na drie jaar ballingschap en na vele vruchteloze pogingen kan hij uiteindelijk in 1801 toch naar Heppeneert terugkeren. Daar blijft hij tot 1804 de diensten waarnemen, waarna hij tot pastoor van de parochie Heel (bij Roermond) wordt benoemd. Hij sterft er op 8 februari 1808 en wordt begraven in het koor van de kerk.

Dankzij zijn notities kunnen we ons vandaag de dag nog steeds een beeld vormen van de emolumenten, verbonden aan de pastoorsfunctie in Heppeneert. Van heel wat groter consequentie -al zal hij dat zelf wel niet voorzien hebben- is echter het feit dat door zijn toedoen het wonderbeeldje van O.-L.-Vrouw van Rust een nieuw onderkomen vond in Heppeneert. Maar dat is een ander verhaal ...

NOTEN

- (1) Maaseik, Archief Kruissherenklooster, III-A-1 en III-A-4.
VAN DE WEERD, H., Het Landdekenaat Eyck, Godsberg en Heppeneert, in: Limburg, VI, 1924-1925, blz. 227-229.
- (2) COENEN, J., De pastoors van Heppeneert, in: Miscell. Gessler, Antwerpen, 1948, blz. 290-298.
HENDRICKX, M., De pastoors van Heppeneert, in: Mariaklokje, 19, 1968.
- (3) SANGERS, W., Onze Lieve Vrouw van Rust, Diest, 1954, blz. 27.
- (4) VAN DE WEERD, H., a.w., blz. 229.
- (5) GRAUWELS, J., De aartsdiakenale visitaties van het dekenaat Maaseik (1646-1726), in: Het Oude Land van Loon, 38, 1983, blz. 100.
- (6) Zie noot 5, passim. De meeste pastoors beschikten overigens over nog andere inkomsten.
- (7) COLSON, M., Het Kruissherenklooster te Maaseik tijdens de Franse Revolutie, in: De Kruissheren te Maaseik, Diest, 1955, blz. 141-213, passim.
SANGERS, W., Onze Lieve Vrouw van Rust, Diest, 1954, passim.
JANSSEN, R., Petrus Arnoldus Coopmans: parochieherder en sacrosancte Kruisheer, een bilan, in: Historische bijdragen ter nagedachtenis van G. Heynen, St.-Truiden, 1984, blz. 213-218.
- (8) Rijksarchief Maastricht, Thorn, arch. nr. 2040, waaruit eveneens wat volgt.
- (9) HEERE, L., Bezittingen van de Maaseiker Kruissheren in Heppeneert, in: Clairlieu, 22, 1964, blz. 137.
- (10) DRIESSEN, R., Over de tienden in Heppeneert (17de-18de eeuw), in: De Maaseikenaar, 27, 1996, nr. 2, blz. 64-74.
- (11) Zie vorige noot, blz. 66.
- (12) Ibidem, blz. 69.
- (13) Zie b.v.: Rijksarchief Hasselt, Dilsen, kerk, nr. 5, rekeningen van de kerkmeesters, 1770-1794.
- (14) SANGERS, W. en M. HENDRICKX, Kennismaking met een gerenommeerd Maaseiker drukkersgeslacht, in: De Maaseikenaar, 10, 1979, nr. 1-2, blz. 39-40.
HENDRICKX, M., Kennismaking met een gerenommeerd Maaseiker drukkersgeslacht, in: De Maaseikenaar, 11, 1980, nr. 1, blz. 10-11.
- (15) SCHOUTENS, S., Onze Lieve Vrouw van Rust te Heppeneert, Maaseik, 1903.

Van mijn broer, Mathieu Daemen ontving ik "De Maaseikenaar" als eerste nummer van de nieuwe jaargang. Ik was blij verrast op pagina 41 het artikel te vinden "Van wieg tot graf" van Mathieu. Ongetwijfeld zullen in de loop der jaren aardig wat artikels besteed zijn aan het merkwaardig Maaseiker gebak. Poëzie zal hierbij vast en zeker niet ontbreken. Bij een bezoek aan mijn broer - waarbij de knapkoek nooit ontbrak - voelde ik mij gedwongen om een poëzie-poging te wagen in amper vier verzen. Wanneer ik hier in Hasselt door de twee grote winkelstraten wandel en naar de uitstalramen kijk, voel ik vaak het gemis aan creativiteit.

Ik ben ervan overtuigd dat de eventuele klant zich zal weten aangesproken door een blikvanger in de vorm van enkele versregels die zijn aandacht zullen trekken. Bijkomende voorwaarde is natuurlijk dat het verzenblokje is

Maaseiker knapkoek

*Maaseiker knapkoek is mijn naam
Tot heind' en verre reikt mijn faam.
Zoals in 't grauwe, grijs verleden,
Zo bakt en proeft men mij nog heden.*

Uw naam en faam zal in onze familie in lengte van dagen verbonden blijven met de gouden bruiloftsviering van onze ouders, moeder Betje en Gust, de kantonnier, in '72 in het Brouwershuis in Omitter. Hiervan bestaat een blijvende herinnering als onderdeel van een diamontage.

Met oprechte dank,

*Jaak Daemen
Lazarijstraat 118
3500 Hasselt.*

Lezers schrijven ons...

Jaak Daemen 105

uitgevoerd in sierlijk schrift en met een prettig kadertje eromheen. Ik hoop dat U het klaarspeelt om in de stad een banketbakker bereid te vinden om de volgende tekst in zijn uitstalraam te plaatsen:

Maaslandse fotografen "in the picture" te Maaseik.

106 Laurens Leurs

Van 12 tot 18 december '97 stond Zaal Mosa in de Eikerstraat te Maaseik in het teken van de fotografie. CSC-Vormingswerk Maaseik organiseerde er "De Roode Camera", een tentoonstelling voor niet-professionele fotografen uit de streek.

December '96 organiseerde CSC-Maaseik voor het eerst sinds lang "Kiezen voor Kunst" te Maaseik. Een ijzersterke formule waarbij niet-professionele kunstenaars de kans krijgen om met hun kunstwerken naar buiten te treden.

Deze tentoonstelling in '96 was zondermeer een succes (zie verslag in De Maaseikenaar, nr. 1, januari 1997). Welnu, CSC-Maaseik wenst december als tentoonstellingsmoment te bewaren en aangezien de "Kiezen voor Kunst"-expo slechts om de twee jaar wordt georganiseerd koos men ervoor om dit jaar een fototentoonstelling te organiseren onder de naam "De Roode Camera".

Ook dit bleek een schot in de roos te zijn aangezien zich binnen de kortste keren niet minder dan 18 lokale, niet-

UITNODIGING

Foto-Expo CSC-MAASEIK

"De Roode Camera"

Wij nodigen U en Uw partner vriendelijk uit op de
OFFICIËLE OPENING van de fototentoonstelling
op vrijdag 12 december om 20.00 uur
In ZAAL MOSA, Eikerstraat 44 te Maaseik

Exponenten:

- Mireille Swinnen
- Hans Mastbroek
- Felix Franck
- Alain Huan
- Elke Dinnemann
- Kathleen Neyens
- Lotte Zanders
- Toms Jennes
- Wim Broens
- Jean-Marie Husniaux
- Leo Vashers
- Jan Miermann
- Georges Brudnicki
- Nick Tiersen
- Jules Landers
- Martin Meyson
- André Dreven
- Michel Stouperwert

Speakers:

- Laurens Leurs (Voorzitter CSC-Maaseik)
- Fred Vrancken (Secretaris CSC-Limburg)

Foto-expo open voor publiek van 13 tot 18 december van 10.00 tot 17.00 uur
Voor meer info: tel.: 069.54.66.77

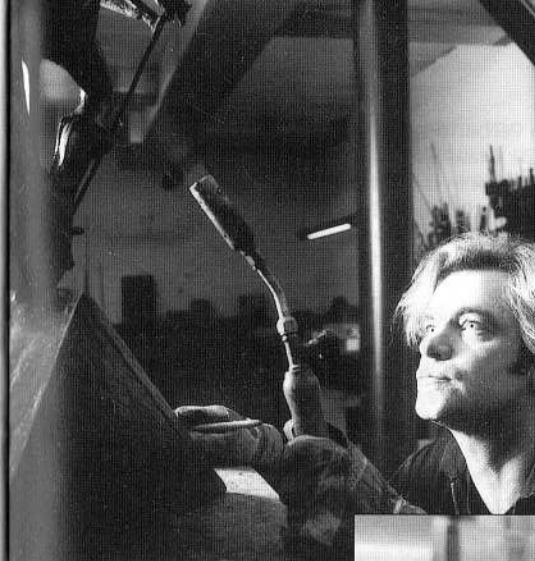
professionele fotografen aanboden om hun kunnen te etaleren van 12 tot 18 december '97.

Dit "niet-professionele" mag echter niet te letterlijk genomen worden aangezien de geboden kwaliteit van de werken zeer hoog, zelfs professioneel te noemen was. De onderwerpen waren zeer divers gaande van reisreportages (Thailand, Cambodja) tot portretfotografie tot natuurfotografie et cetera.

"Deelnemen is belangrijker dan winnen" is een waarheid als een koe.

Toch oordeelde CSC-Maaseik om een competitief tintje te geven aan deze expo door een "foto van het jaar" te kiezen.

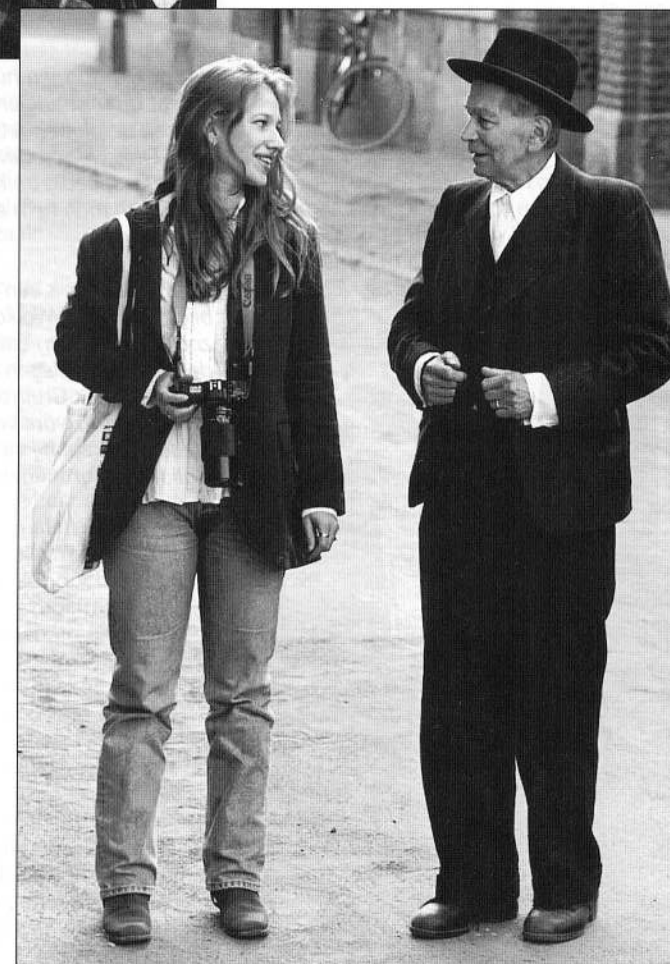
Er werden twee foto's van het jaar gekozen, één door een vakjury en één door een publieksjury.

"Kunstenaar Jan Praet", Kathleen Neyens

De vakjury koos voor een werk van de jonge en getalenteerde Maaseiker fotografe Kathleen Neyens met haar foto: "Kunstenaar Jan Praet".

De publieksjury koos voor "Ontmoeting" van Jean-Marie Husniaux uit Maaseik. Een mooi portret van een ontmoeting tussen generaties.

"De Ontmoeting", Jean-Marie Husniaux

107

In verband met "De Wolkonijn" (zie "De Maaseikenaar 1998, nr. 1, blz. 4) vond ik in de "Maas- en Kempenbode nr. 47 d.d. 24-11-1901:

..... (begin is weggefallen)...

"Deze gendarm aldus onverwachts overvallen, geraakte in de worsteling zijnen sabel kwijt waarmede de misdadiger wegluchtte. Op het gerucht snelde de andere gendarm binnen om zijnen makker te ontzetten, en van deze gelegenheid maakten de woestaards gebruik om den toom der vastgebonden paarden over te snijden, welke door haag en struik wegliepen. Het slot van deze aanval was dat de gendarmen hunne paarden kregen en dat de misdadiger met familie en Pruisen de plaat poetsten. Men zegt dat hij naar Duitschland gevlucht is, 't is te hopen dat men spoedig de hand op hem zal leggen en men hem eenen anderen dans zal leeren.

De misdadiger is een genaamde Cuypers, bijgenaamd de Wolkonijn. volgens wij zoeven vernemen zou hij zich nog steeds in de bosschen gelegen onder Neeroeteren, Opoeteren en Gruitrode ophouden. Wegens een zware veroordeling in Nederland, zal hij zich waarschijnlijk op Hallandsch grondgebied niet wagen.

De Wolkonijn (of: Wolkniën) was o.a. een tijdje boomsnoeier. Wij vonden in onze archieven een foto uit 1926 waar onze Wolkniën (met de pijp in de mond!) zijn taak uitoefent.

De Wolkonijn

108 Mathieu Daemen

Er zijn panden die bij de bewoners van een stad niet vlug wegdeemsteren in de vergetelheid.. Soms niet zozeer om hun architectonische of hun artistieke waarde, maar om de rol die zij in het leven van een gemeenschap gespeeld hebben.

Zo een pand was zonder twijfel de oude, bouwvallige *Stadsfeestzaal* van Maaseik. Bij vele generaties stadsgenoten roept de naam alleen al herinneringen op aan allerlei evenementen, rustpauzes temidden van het saaie leven van alledag: herinneringen aan repetities bij de leden van koor of harmonie, aan muzieklessen bij de jongeren, aan bals, concerten en vieringen allerhande bij de oudsten onder ons.

De *Stadsfeestzaal* is niet meer en misschien is het daarom gepast om er het verhaal van te vertellen. De tijd wist tenslotte alle herinneringen weg en wat er dan nog van overblijft is slechts een naam: De *Stadsfeestzaal*.

Zoals vroeger reeds in dit tijdschrift beschreven (1993, p 11), werd in het begin van de 19de eeuw een *stadsveeshal* gebouwd op de hoek van de Capucienen- en de Halstraat. In de loop der volgende jaren bouwde de stad op deze hal een verdieping bij waar, onder de wijdse naam *De stadszaal* boven de *Halle* een zaaltje werd ingericht voor de toenmalige *Société d'Harmonie* die er niet alleen haar wekelijkse repetities hield, doch er ook de Maaseiker bevolking regelmatig vergastte op uitvoeringen en andere festiviteiten.

Dit oudste Maaseiker muziekgezelschap was in 1829- België behoorde nog tot het Koninkrijk der Nederlanden- door enkele Maaseiker notabelen opgericht en onder de plechtige naam *Société d'Harmonie* boven de doopvont gehouden.(2)

In de loop der eeuw, mede door de toenemende politieke polarisatie zou deze harmonie evolueren tot een uitgesproken liberale vereniging en

De stadsfeestzaal

Martin Boonen 109

tegen het einde der eeuw zouden dan ook maatschappijen van eerder katholieke signatuur aan het artistieke firmament van onze stad verschijnen zoals de *Maasgalm* en de *Concordia* (3)

1911	STAD MAESEYCK	1911
Koninklijke Harmonie		
Vastenavondzondag, 26 FEBRUARI		
IN DE STADSFESTZAAL		
GROOT MUZIEK- en TOONEELFEEST		
PROGRAMMA		
I. Opening door de Koninklijke Harmonie.		
II. Afdeling Symphonie.		
III. « Ter wille van het smeer » « Likt de kat de kandelaar! »		
PERSOENEN:		
Fier Sinterklaas	J. D.	G. V.
Zou Sinterklaas, zijn zoon	J. D.	J. D.
Aepeling Paterzuster, zijne dochter	T. M.	T. M.
Jozef Lankens	A. S.	A. S.
IV. Vastenavondlied.		
GROOT BAL		
Doores 7 1/2 ure. (Geelje 8 ure.)		
Vrije toegang voor de Leden der Maatschappij.		
Niet-leden 1 frank inkomgeld.		
De Commissarissen behouden zich alle recht.		
Voorz. der Koninklijke Harmonie:		
De Secretaris,	De Voorzitter,	
GUIL VAN VERCKENBAY.	P. HOVEMANS.	
Nieuwsk. — Druk. Van de Stads-Boeken.		

Omstreeks 1860 echter zou de Vleeshal en daarmee ook het lokaal der Harmonie verdwijnen voor de uitbouw van de nabijgelegen Rijksschool.

De gemeenteraad bestaande uit burgemeester M. Schoolmeesters, schepens Nagels, en de raadsleden Beckers, Swillens, Heyligers, Briers, Schoolmeesters en Lemmens, besliste daarom een nieuwe vleeshal te bouwen aan de markt en kort daarop, de werken waren reeds in uitvoering, kocht de stad voor een bedrag van 2 000 fr. het huis ernaast van Pieter Jan Vanderlinden om deze ruimte bij de nieuwe vleeshal te incorporeren en in hetzelfde gebouw een feestzaal voor de Harmonie in te richten (4). In juni 1862 stelde het stadsbestuur de zaal en zijn bijhorigheden ter beschikking van de Soci  t  , op voorwaarde echter dat de stad er steeds gebruik van kon maken. Ook werd de harmonie verantwoordelijk gesteld voor alle eventuele schade

Begin 1863 waren de werken voltooid, maar gezien de precaire toestand van de stadskas stelde zich het probleem hoe deze lokalen moesten bemeubeld worden. Na lang beraad besloot de bestuursraad (la commission directrice) een tombola in te richten, een evenement dat een overweldigend succes kende. Met de opbrengst ervan werden een aantal canap  s overtrokken met Amerikaans laken aangekocht en de Stadsfeestzaal was eindelijk klaar voor gebruik.

De eerste afbeelding van het nieuwe gebouw toont ons een tekening in 1868 gemaakt door de toenmalige meester Otjens met het gevelopschrift Soci  t   royale d'Harmonie. Het gezelschap had dus blijkbaar reeds het epitheton Koninklijk verworven.

Omtrent deze canap  s zou zich 40 jaar later nog een flinke rel ontwikkelen. Einde jaren zestig verhuisde de Harmonie naar het caf   van Kraewinkels en nog iets later naar het etablissement van E. Deupoor aan de Bleumerstraat, en dit met meenamen van de bewuste canap  s.

In 1904 echter liet schepens Lemmens (katholiek) door enkele stadswerklui de zitmeubelen bij Deupoor weghalen, vermits volgens de schepens de Soci  t   volledig op non-actief stond. Deze beslissing zorgde uiteraard voor de nodige politieke heisa tussen liberalen en katholieken.

De Stadsfeestzaal na de "renovatie" van 1984, waarbij   n der poorten een eigentijds tintje meekreeg.

Hoewel de Soci  t   d'Harmonie had opgehouden te bestaan, zou de Stadsfeestzaal aan de Markt nog meer dan een halve eeuw een belangrijke rol spelen in het Maaseiker publieke leven. De meeste verenigingen van katholieke strekking gaven wel de voorkeur aan de zaal van het patronaat bij de fraters, doch vaak vonden hun vieringen ook plaats in de stadsfeestzaal.

En al die evenementen waren blijkbaar zeer gevarieerd: een feest van de Oud-Soldatenbond (1909), een conferentie voor de lijnvisserij maatschappij De Snoek (1914), de jaarlijkse galafeesten van de liefdadigheidsvereniging Les petits Oiseaux, het optreden van het Deutsche M  nnergesangverein Concordia (1901), concerten en carnavalvieringen...teveel om op te noemen.

En het was in dezelfde zaal dat de Maaseikenaars even voor het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog konden kennismaken met de nieuwe kunst die film heette.

In december 1913 kreeg de heer Pierre Linssen van het schepencollege de toestemming om voor een proeftijd van twee maanden in dezelfde stadsfeestzaal kinema-vertoningen te geven, uiteraard mits inachtneming van een aantal veiligheidsmaatregelen. Het uitbreken van de oorlog in augustus 1914 maakte echter een vroegtijdig einde aan deze vroege vertoningen van de eerste, maar beverige producties van de zevende kunst

Vanaf het begin van de 20ste eeuw zou, althans een gedeelte van het gebouw, verschillende bestemmingen krijgen. In 1911 werd de ruimte die als vleeshal had dienst gedaan, vergroot en omgebouwd tot een winkel. Reeds enkele jaren vroeger werden verscheidene lokalen vast bewoond en drie generaties Maaseiker veldwachters zouden er samen met hun vrouw en kroost een onderdak vinden: Lambert Dirx-Geuskens (Maaseik 1835), Jaak Jeurissen- Hinoul (Maaseik 1863) en als laatste Arnold Sijbers.

Gedurende de vier lange oorlogsjaren 1914-1918 was er uiteraard voor feesten en vieringen niet veel gelegenheid. En trouwens al vlug werd de stadsfeestzaal door de Duitse Kreischef opge  ist. De zaal zou kort daarop huisvesting bieden aan Duits-vriendelijke organisaties zoals Volksopbeuring en Soldatentreost.

Na de oorlog zou het gebouw weer zijn vroegere socio-culturele rol opnemen. Er vonden vergaderingen plaats, concerten en tentoonstellingen te veel om op te noemen, terwijl het gebouw langzaam maar zeker tekenen van sleet en ouderdom begon te vertonen. In de jaren 1937-1938 werden er enkele klassen in ondergebracht van de Rijks-Lagere School en na de inval van het Duitse leger in mei 1940 vonden er de legendarische Nes van de Zunsjel en haar zuster An maandenlang een onderdak. Hun huis aan de Bleumerpoort had door

de vernieling van de Maasbrug zo zwaar te lijden gehad, dat het onbewoonbaar was.

De functie van het pand zou eerst in 1945 een grondige verandering ondergaan, toen op initiatief van de toenmalige harmonie De Lier te Maaseik een muziekschool werd opgericht, school die op 1 januari 1946 door de stad officieel erkend werd. Van toen af aan zouden deze lessen gegeven worden in het pand dat ooit betere dagen gekend had. De geestdrift van docenten en leerlingen was echter blijkbaar bestand tegen de bouwvalligheid van de lokatie, ja zelfs tegen de vaak adembenemende rook der kolenkachels die in de winter de vingers van de jeugdige pianisten en violisten boven het vriespunt trachtten te houden. En bij avond klonk in een ander lokaal de blaasmuziek en het slagwerk van de harmonie Concordia wanneer er gerepeteerd werd.

In 1971 zou de muziekschool verhuizen naar het pand De Soete Naem Jesus aan de Hepperstraat, maar de Concordia zou er nog ruim 10 jaar gehuisvest blijven. Eerst in 1984 kreeg de Stadsfeestzaal weer een andere rol te vervullen en wel door de installatie op de benedenverdieping van de prachtige stadsmacquette door de plaatselijke VVV. In eigen beheer werden door de stad de nodige verbouwingen uitgevoerd van de ruimte die reeds jaren dienst deed als magazijn. Honderden groepen ge  nteresseerde bezoekers hebben een tiental jaren lang onder de leiding van bewaarders de maquette bewonderd en genoten van de klank- en licht- evocatie over de geschiedenis van onze stad. Omstreeks 1990 werd de maquette overgebracht naar het voormalige Minderbroedersklooster. De harmonie Concordia vond eveneens een nieuwe behuizing en de eens zo trotse Stadsfeestzaal, totaal verkommerd en verkrot, zag zijn einde naderen. In de schoot van gemeenteraad en

schepencollege werden in de loop van de zestiger en zeventiger jaren heel wat voorstellen gelanceerd (...en afgevoerd) voor een renovatie van het pand. De stedelijke bibliotheek zou er gehuisvest worden, iets later werd de idee geopperd er de Muziekschool in onder te brengen. Doch al deze plannen leden schipbreuk. en in 1992 werd het bouwvallige pand door de stad verkocht aan de n.v. H & H, die kort daarop een plan indiende tot renovatie en herinrichting van de voormalige stadsfeestzaal. Het initiatief evolueerde echter tot een volledige nieuwbouw, die tegenwoordig ruimte biedt aan twee ruime handelspanden en vijf luxueuze appartementen met een uitzicht op onze prachtige markt.

Lezers schreven ons:

Geachte heren van de redactie,

Laat ik me even voorstellen. Ik ben **Wed. Georges Van den Bergh - Gerarts**, een echte Maaseikenaar en sinds 1945 woon ik in Middelkerke bij Oostende. Ik ontvang het driemaandelijks contactblad "De Maaseikenaar" al verschillende jaren en ik wil reageren op de twee foto's die ingezonden zijn door Mevrouw Leenders - Golsteyn uit Nielbij-As. Ik verschoot en herkende onmiddellijk **Remi Van den Akker** rechts op de beide foto's na zoveel jaren die voorbij zijn.

Wij, mijn ouders en het gezin Van den Akker, hebben hen heel goed gekend, we zagen dagelijks iemand van hen. De familie Van den Akker is Hollands van afkomst en woonde te Kaulille. Mijnheer Van den Akker was weduwnaar en had zeven kinderen. Hij was gehandicapt en liep op een kruk. Ze kwamen zich vestigen te Maaseik en woonden in de Lekkerstraat nevens de Staatsschool. Mijnheer was werkzaam bij de houthandelaar Jonkergouw. Remi, zijn derde zoon, werkte daar ook maar na enige tijd was hij werkloos. Zijn oudste

zoon Jean ging zwemmen en verdronk in de Maas. Zijn tweede zoon Piet was militair in het Hollands leger. Remi ging voor drie jaar naar Oost-Indië, maar overleefde het niet in de oorlog. De twee oudste meisjes Dina en Mieke zorgden voor het huishouden en Annie, de jongste, ging nog naar school en trouwde later met de knecht van Henri de coiffeur in de Bleumerstraat. Wij, onze ouders Gerarts - Snijkers en zusters, woonden in de Bleumerstraat nr. 22 nevens Neske Rijckers en Juul Jansen die groentewinkel hadden en wij hadden stoffen, een confectiezaak.

Er is nog de jongste zoon Arthur, die woont ergens aan Sint-Jansberg (Oude Ophoverbaan 166) en is getrouwd maar heeft geen kinderen. Jammer kan ik niets zeggen over die andere militair. Hij is me onbekend. Ik hoop dat ik iets kan ophelderen met dit schrijven want heel de familie is overleden buiten Arthur de jongste zoon. Dit wil ik nog even melden. Mijn man Georges Van den Bergh heeft nog gespeeld in het Maaseiker voetbal met zijn broer Charles, keeper Van Erum, Hector Dumarey, Charel Colson, Jaak Bergs, en nog anderen van het elftal. Hun namen ben ik kwijt.

Ik spreek nog altijd Maaseikers, ook tegen mijn dochter Ingrid, haar man Guido en kleinkind Isabelle. Ik ben nu reeds 81 jaar. Mijn man is 7 jaar overleden en ik ben sinds 1939 weg uit Maaseik. De oorlogsjaren ben ik terug bij mijn ouders geweest tot begin juni 1945 als Georges terug kwam uit krijgsgevangenschap. Hij was beroepmilitair.

Ik woon nog altijd te Middelkerke, Oostendse Steenweg nr. 34, maar met hart en ziel ben ik nog Maaseikenaar. Mijnheer Gutschoven en madam zijn ons menigmaal komen bezoeken als ze hier aan zee op vakantie waren. Mijneer en Mevrouw Leenders - Golsteyn zijn me

precies bekend ... of misschien hun ouders? Ik ben ook benieuwd hoe zij aan die foto's gekomen zijn. Ik ben heel blij uw boekje te ontvangen: het zijn steeds herinneringen aan vroeger. Dank de redactie en medewerkers van het boek "De Maaseikenaar"

Beste groeten.
Mevr. Wed. Van den Bergh - Gerarts.
25-2-1998

Bij een afscheid

114 Harry Beenders

Onze vriend (en bovenbuur van ondergetekende) Paul VANDERHEYDEN verhuisde een tweetal maanden geleden naar de provinciehoofdplaats Hasselt. Onder zijn pseudoniem Paul Manderfelt verleende hij destijds regelmatige bijdragen in poëzievorm aan "De Maaseikenaar". Ook verleende Paul jarenlang zijn gewaardeerde medewerking aan diverse culturele activiteiten in onze stad.

Paul woonde met zijn gezin zowat veertig jaar in Maaseik. Bij zijn (node) vertrek heeft hij er prijs op gesteld nog een poëtisch afscheid van Maaseik te dichten, waarvoor we hem zeer erkentelijk zijn.

We wensen Paul en Lea een lang, gelukkig en gezond verblijf in Hasselt toe.

Zijn adres aldaar: Casterstraat 70 bus 15.

Afscheid van Maaseik

*Voor even nog onzekere schepen
in de afgeschreven haven
tussen naderende nostalgie
en de vervulling van een nieuwe droom.*

*Zo staan wij voor het laatst
op onze veilige wolkrand
de beminlijke nok van de bosmolen.*

*We kijken uit over vier maal veertig
seizoenen
die zoet over ons leven aan de stroom
gegleden zijn.
Voor het laatst Maaseikenaar.
We voelen elkaar denken:
Wat missen wij straks het meest?*

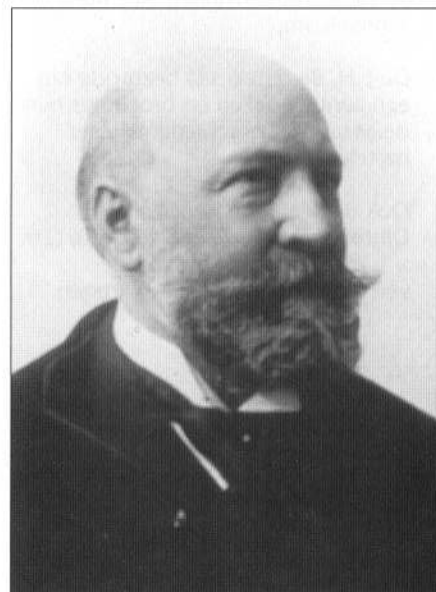
*Het vermoeden van de altijd aanwezige
oevers?
De mensen die we kenden tussen Thorn
en de Berg van As?
De stille implosies van geluk na geluk
waarmee Hephaistos ons
in de holtes van het warme nest
in elkaar bleef smeden
tot we een Siamese tweeling werden van
zestig jaar?*

*Wij waren passanten door een zeer
gelukkige vallei.
En al verlaten we de lieve namen
waarvan het verleden al begonnen is
gebaren die vanaf vandaag
herinneringen zijn
stiltes en geluiden die met ons verhuizen.
Het is goed zo. Merci Maaseik.*

*In onze nog onwennige koffers
nemen we al je tederheden mee
en laten ze los in onze nieuwe berghut.*

Paul Manderfelt

- dat de Maaseiker musea thans gratis toegankelijk zijn voor alle Maaseikenaren (wonende in Maaseik en dit op vertoon van hun identiteitskaart).
- dat de restanten van de St.-Joris-hoeve door de stad Maaseik terug opgehaald werden uit het Provinciaal Domein van Bokrijk. Deze restanten zijn thans opgeslagen bij de stedelijke werkhal en liggen ter beschikking van een private initiatiefnemer die deze hoeve wil herbouwen.
- dat op 25 februari 1998 in Achterolmen de presentatie plaats vond van de studie "Joris Helleputte, architect en politicus", een magistraal boekwerk in twee banden uitgegeven door KADOC (Katholieke Documentatie Leuven) met steun van De Boerenbond. Op de academische zitting, waarvan de intro gebracht werd door de harmonie Concordia, werd o.a. ook het woord gevoerd door oud-Maaseikenaar prof. Theo Peeters. De stijlvolle plechtigheid werd afgesloten door een verzorgde

Joris Helleputte

Wist ge

Tony Van Wijck 115

receptie. Joris Helleputte begon zijn politieke carrière als volksvertegenwoordiger van het arrondissement Maaseik, een goede reden om de presentatie van dit werk in onze stad te laten plaatsvinden, aldus dhr. Jos Daniëls.

- dat de stad Maaseik de diaprojectie bij de maquette "Maaseik anno 1672" in het vroegere Ursulinenklooster aan de Boomgaardstraat gaat renoveren en er een tribune gaat bouwen waar 57 mensen kunnen plaatsnemen.
- dat onlangs te Antwerpen de Maaseiker politieagenten Willy Baugniet (47) en Gerard Schulpen

Baugniet en Schulpen

(31) tot "Ridder in het Verkeer" werden geslagen. Toen beide agenten op 26 april 1994 een wegcontrole uitvoerden aan de Maasbrug, snelden zij onmiddellijk ter hulp toen 300 m verder op Nederlands grondgebied een Franse personenwagen onder een vrachtwagen reed. Van het Franse gezin waren vier personen op slag dood. Omdat de hulpdiensten er nog niet waren, hebben Baugniet en Schulpen de eerste hulp gegeven. Dank zij hun ingrijpen konden een 12-jarig zoontje en een 9-jarig dochtertje worden gered. Het meisje zou later echter aan haar verwondingen bezwijken. Baugniet en Schulpen werden al eerder door de burgemeester van Susteren en de Nederlands-Limburgse politie gehuldigd. Vanwege de redactie onze felicitaties.

Documentatie- centrum Maaseik

Tony Van Wijck

- Het Maaseiker Documentatiecentrum ontving van de Heer Karel Deupoor een aantal nummers van het tijdschrift "DAGERAAD", Studentenblad Kon. Atheneum Maaseik, waarvoor onze dank Wie kan deze verzameling aanvullen? Alle nummers zijn welkom.
- De E.H. Bierens o.s.c. bezorgde ons een aantal boeken en brochures over de Maaseiker geschiedenis. Zeer hartelijk dank.
- Ook dank aan de Heer Jaak Van Dinter, van wie we een vergrote (2m x 1,25m) foto van het oude versterkte Maaseik (1672) kregen.

Abonnementen (of geschenkabonnementen) steeds verkrijgbaar door storting op nr. 001-0678921-94 tnv De Maaseikenaar, Verloren Kost 86, 3680 Maaseik, met vermelding: abonnement of geschenkabonnement voor... (naam + volledig adres).

België: 400 fr.

Overige landen: 500 fr.

Een steunabonnement kan vanaf 1.000 fr. Abonnees worden verzocht hun eventuele adreswijziging mee te delen aan ons redactielid John Golsteyn, Verloren Kost 86, B-3680 Maaseik. Tel 089/565758.

Iedere auteur blijft verantwoordelijk voor het door hem ingestuurde artikel. Geen uittreksel, afdruk of overname uit "De Maaseikenaar" mag geschieden zonder bronvermelding.

Teksten voor volgende editie vóór 1 juni 1998 aan Tony Van Wijck, Maastrichtersteenweg 11, 3680 Maaseik

De redactie

Harry Beenders
 Theo Beenders
 Jaak Bergers
 Martin Boonen
 Jan Deckers
 John Golsteyn
 Herman Hendrix
 Tony Van Wijck
 Jacqueline Wolfs-Godermans

Medewerkers

Wed. Van den Bergh-Gerarts
 Jaak Daemen
 Mathieu Daemen
 Raymond Driessen
 Marcel Hendrickx
 Roger Janssen o.s.c.
 Laurens Leurs
 René Moors
 Jan Poukens